№ 179 ՍՈՒՐԲԱԹ, 19 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՍՈՒՐԲԱԹ, 19 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 179

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ"
Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տելեֆօն № 67.

1882 թ. 1896 թ.

Ռուսաստանում նշանաւոր ծխախոտի գործարան

ԸՆԿ. Ա. Ն. ԲՈՂԴԱՆՈՎ ԵՒ ԸՆԿ.

յայտնում է ի գիտութիւն ծխողների՝

մեր գործարանի արտադրութիւնների ահագին սպառումը, որ բացատրվում է նրանց բարձր յատկութեամբ, ստիպում է մեր մրցակիցներին բաց թողնել իրանց քիչ արժեցող ապրանքները, գիմելով մեր արտադրութիւնների նմանութեան միայն արտաքինով, և ոչ թէ յատկութեամբ։
Մեր ապրանքը գնելիս խնդրում ենք ուշադրութիւն դարձնել պետական գերբերին, որոնցով վարձատրված է քանիցս մեր գործարանը, և մեր ֆիրմայի վրա։

ԱՌԱՆՁՆԱՊԷՍ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ ԵՆՔ ԾԽԱԽՈՏՆԵՐ

ЯКА 10 հատը 10 կ. և 25 հատը 25 կ.
АДА, КАЛЬЯНЪ 10 հ. 6 կ. և 25 հ. 15 կ.
САЛЮТЪ 20 հատը 6 կոպ.
ЗОЛОТЫЯ 20 հատը 5 կոպ.

ԸՆԿ. Ա. Ն. ԲՈՂԴԱՆՈՎ ԵՒ ԸՆԿ.

Ներկայացուցիչ Ստեփան Նիկիտիչ Կարապետեանց ԹԻՖԼԻՍ, ԲԵԲՈՒԹԵԱՆ ՓՈՂ., № 37.
տու. (13, 19, 23, ս. 11) 764. 5—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

յայտարարում է,

որ վաղվանից, օգոստոսի 20-ից, կը հրատարակվեն նախնական

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿՆԵՐԸ

Թիֆլիս քաղաքին վերաբերեալ Դումայի ձայնաւորների առաջիկայ ընտրութիւնների առիթով։
Ցուցակները կը տրվեն ընտրողներին Դումայի դիւանատանը, իսկ նայելու համար կը ցուցադրվեն առևտրա-տնտեսական ոստիկանութեան գործակալների բոլոր գրասենեակներում և բոլոր ոստիկանատներում։
Ցուցակներին կցված են նաև բոլոր անհրաժեշտ տեղեկութիւնները։
տու. 805. 1—1

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔԱՅԼԵՐ

Վերջացան ամառային դասընթացքները, որոնք բացված էին Ղարաքիլիսայում։

Նրանք այս տարի ունէին աւելի կատարեալ կազմակերպութիւն, քան նախորդ տարիներում։ Ընդարձակվել էր ուսման ծրագիրը, հրաւիրվել էին մասնագէտներ գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերից, հիմնված էին ցուցադաշտեր զանազան բոյսերի մշակութեան բարւոքումները ցոյց տալու համար։

Իբրև լրացուցիչ պարագաներ կազմակերպված էին գիւղատնտեսական գործիքների հանդէսներ և ուսանողներին մի քանի մասնագիտական շրջագայութիւններ դէպի մերձակայ տընտեսութիւնները։

Ովքեր էին դասընթացքների և փորձերի կազմակերպողները։

Երկու հաստատութիւն—երկրագործութեան դեպարտամենտը և Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութիւնը։

Առաջինը վերցրել էր իր վրա կազմակերպելու կաթնատնտեսական և կենդանաբուծական մասնագիտութեան կրթութիւնը, երկրորդը գիւղատնտեսութեան հետևեալ ճիւղերի ուսուցումը՝ երկրագործութիւն, անասնապահութիւն, բանջարաբուծութիւն, գինեգործութիւն, մանրէաբանութիւն, պտղաբուծութիւն, մեղուաբուծութիւն, ջրաբաշխութիւն։

Գիւղատնտեսական ընդարձակ ծրագրով կազմված այդ դասընթացքները ներկայանում են իբրև նախնական մի փորձ, որի աջողութիւնը պէտք է հիմք ծառայի ապագայ նոյնատեսակ դասընթացքների համար։

Փորձը դեռ, անշուշտ, չէ կարող լիակատար համարվել, բայց նա արդէն այնքան աջող և նպատակայարմար էր, որ պարունակում է բաւականաչափ ցուցումներ գործի հաստատ և հիմնաւոր կազմակերպութեան համար։

Այն մեծ հետաքրքրութիւնը, որ շարժեցին դասընթացքները ունկնդիրների շրջանում դասախօսութիւններով, տեսական և գործնական զրոյցներով, արհեստագիտական պարագաներով, փորձնական բացատրութիւններով և շօշափելի օրինակներով, գրաւական է ապագայ աւելի ևս ճոխ և բազմազբեաղ գործառնութիւնների աջողութեան համար։

Հեշտ չէ բանալ և հարթել շաւիղներ կուլտուրական առաջադիմութիւնների համար. հեշտ չէ կառուցանել բարոյական զօրաւոր կամուրջներ գիտելիքների տարածման համար ժողովրդական խաւերում։ Ուստի ամեն մի փորձ, որ փոքր ի շատէ կարող է նպաստել այդպիսի մի օգտաւէտ և արգասաւոր գործի, գնահատելի է՝ իբրև մասնաւոր լուծում մի խոշոր խնդրի, որ դրված է ժողովրդի բանիմաց և առաջաւոր դասի առաջ, որը զգում է, թէ որքան մեծ ջանքեր են հարկաւոր ժողովրդական անթիւ կարիքներին և պահանջներին բաւարարութիւն տալու։

Օգտաւէտ գիտելիքներ տարածելու խնդիրը ժողովրդական բազմաբովանդակ օգնութեան կարևոր խնդիրներից մէկն է, և դասընթացքները կազմում են այդ խնդրի լուծման միայն արտայայտութիւններից մէկը։

Սակայն՝ լաւ գիտենալով որ կուլտուրական ամեն մի բարւոքում ձեռք է բերվում մեծ դժուարութիւններով, ցանկութիւն ենք արտայայտում, որ կուլտուրական ներկայ փորձը կանգ չառնէր իր սկզբնական քայլերի վրա և ընդարձակվէր դառնալով լուրջ կազմակերպութիւն և հաստատ ժողովրդական գործ։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 օգոստոսի

Օրգոա.—Ժամանեց այլի Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան գանիական թագաւորական զոյգին այցելելու համար, որը և կայսրուհուն դիմաւորեց կայարանում։ Բազմաթիւ ամբոխը ամբողջ ճանապարհին ողջունում էր կայսրուհուն։

Բէլգրադ.—Պետր թագաւորը գահաժառանգի և Հեղինէ պրինցուհու հետ միասին, ուղեկցութեամբ Միլօվանօվիչի և իր շքախմբի, մեկնեց Պետերբուրգ։

Ծտէտտին.—Շվէդական թագաւորական զոյգը զրահանաւով ճանապարհվեց Շվէդիա։ Կայարան էին եկել կայսրը, կայսրուհին, պրինցները և պրինցուհիները։

Կավալէ-Մօնֆէրատո (Իտալիա).—Թագաւորը մեծ զօրախաղերին կէս ժամ թռիչք կատարեց աէրօստատով։

Վիեննա.—Մամուլի կարծիքով «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսէում» տպված յայտնի յօդուածի հեղինակ հանդիսանում է «Թայմսի» Վիէննայի ներկայացուցիչը։ Լրագիրների ասելով՝ անհիմն են այն երկիւղները, թէ Բաղդադի երկաթուղու վերաբերմամբ կատարվող անգլօ-թիւրքական բանակցութիւնները կարող են խզվել։

Լոնդոն.—Ռէյտէրի տեղեկութիւնների համաձայն՝ անգլիական դիպլօմատներից ոչ մէկը պատասխանատու չէ «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրէսէում» լոյս տեսած յօդուածի համար։ Բերլինի մամուլը, դժգոհ այս հերքումից, շարունակում է խստագոյնս յարձակվել Լարտրայտի վրա։

Մոսկվա.—Համազէմստվային համագումարը բաժանվեց սեկցիաների։ Առաջին և երկրորդ սեկցիաների միացեալ նիստում ցուցակագրվեցին շատ հռետորներ այն հարցի առիթով, թէ արդեօք ժողովրդական ուսումնարանները կարող են հեռամուտ լինել ինքնուրոյն նպատակների թէ ծառայելու են որպէս նախակրթարան՝ միջնակարգ կրթական հաստատութիւնների համար։ Ընդհանուր ուսում մտցնելու խնդրով զբաղվող սեկցիայում ընդհանուր ուսում մտցնելու ժամանակը ընդունվեց տասն տարի, ամենամեծ մինիմալ յաւելեալ նպաստը՝ 10 միլիոն։ Անհրաժեշտ համարվեց բրաւունք տալ զէմստվոներին գանել եկամուտի նոր աղբիւրներ, ազատել նրանց համապետական պարտաւորեցուցիչ ծախքերից, դիւրացնել դրամ ստանալու եղանակները. դպրոցական շինութիւնների համար փոխառութիւնները տրվելու են քառասուն տարով։ Ընդունվեց, որ բոլոր միջոցները գտնվելու են ժող. լուս. մինիստրութեան տնօրէնութեան ներքոյ, իսկ ղեկավարութիւնը պէտք է յանձնվի զէմստվօյին։

Էրլ.—Կայացաւ բողոքի միտինգ մթերքների թանգութեան դէմ։ Մահացու կերպով վիրաւորվեց մի հացավաճառ, ծանր՝ յարձակվողներից մէկը։ Հացավաճառի կրպակն ու բնակարանը ամբոխը քարուքանդ արեց։ Միջամտեց ժանդարմերիան։ Ժանդարմներից երկուսը վիրաւորվեցին քարերից։

Սէն-Մօրիս.—Սարէյլ կայարանում փլվեց երկաթուղային կամուրջը. 15 բանւոր սպանվեցին, 16 հոգի ծանր վիրաւորվեցին։

Նոր-Բուխարա.—Բուխարայի գլխաւոր մօլլան, որ համարվում է յուզմունքների պատճառ եղողը, պաշտօնով ուղարկվեց Կաբուլ։

Նոր-Բուխարա.—Կատտակուրգանից եկաւ մի վաշտ՝ տեղական զօրքերին օժանդակելու համար։

Զագրեբ.—Զինուորական հրացանաձգութեան ժամանակ վիրաւորվեցին շատ զինուորներ։

Տօկիօ.—«Ասախի-Շիմբունը», հակառակ ընդհանուրի կարծիքի, ժխտում է այն հանգամանքը, որ նոր կաբինէտի համար դժուարութիւններ են առեղծվելու, որովհետև նրա ծրագիրը չէ փոփոխում հնացուրայի քաղաքականութեան ուղղութիւնը։ Վերադարձաւ գեներալ Նօգին։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 օգոստոսի

Թաւրիզ.—Ուժեղ տպաւորութիւն գործեց Մահմէդ-Ալիի Արդաբիլում շահ հռչակվելը։ Տեղական դեմօկրատներն աշխատում են նուազեցնել տպաւորութիւնը ստայօդ լուրեր տարածելով, թէ իբր Մահմէդ-Ալին մի շարք պարտութիւններ է կրել և մեծ թւով կորուստներ ունեցել։

Աստրաբադ.—Սարդար-Արշադը կառավարական զօրքերին ջարդելուց յետոյ շարժվեց դէպի Թէհրան։ Իսմայիլխանը, լինելով Մահմէդ-Ալիի զօրքերի մի մասի հրամանատար, մասնակի կռիւներ է ունենում փոփոխական աջողութեամբ։

Թէհրան.—Կաբինէտը մէջլիսին ներկայացրեց ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մանրամասն ծրագիր և դրեց շտապութեան խնդիր։ Շտապութիւնը հերքվեց ձայների առաւելութեամբ ընդդէմ երկուսի։ Արտաքին գործերի մինիստրը, որ կազմել էր ծրագրի մի մասը, վերաբերեալ արտաքին քաղաքականութեան, հրաժարական տուեց։ Եթէ յիշեալ ծրագիրը չը ստանայ մէջլիսի հաւանութիւնը, այն ժամանակ անխուսափելի է մինիստրական ճգնաժամը։

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 օգոստոսի

Կ. Պօլիս.—Զինուորական մինիստրը յայտնեց «Թաբարը» աշխատակցին, որ ոչ մի բողոք պետական հաշւետեսութեան առիթով նա չէ յայտնել, սակայն պնդում է, որ զինուորական բիւջէն ընդունվի մինիստրների խորհրդում, և գումարները կրճատելու դէպքում հրաժարական կը տայ։

Ֆինանսների մինիստրը յայտնեց մեծ վէզիրին, որ կը հրաժարվի, եթէ զինուորական բիւջէն չը կրճատվի իր ցուցմունքների համաձայն։

Մահմուդ-Շէվքէթ փաշան օգոստ. 17-ին ներկայ է գտնվելու մինիստրների խորհրդում, երբ և կը լուծվի ճգնաժամը։

Պալատի արաբ-պատգամաւորները կազմակերպում են ազգային կուսակցութիւն։

Կառավարութիւնը քիւրդերի մէջ սկսված շարժումը գտնում է բէակցիոն։ Անատօլիայում քիւրդական հայդուկները յարձակումներ են գործում թիւրք պահակների վրա և սպանում են անմեղ հայերի և թիւրքերի։

Թիւրք-աւստրիական սահմանագլխին ընդհարում է եղել սահմանապահ պահակների միջև։ Թիւրքական կողմից սպանվել են երկու, անհետ կորել են երկու զինուոր։

Րիֆաթ փաշան մեկնեց Պարիզ։

ՄԱՐՕԿԿՕՅԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 օգոստոսի

Մէլիլա.—Մարօկկօցիներին պատժելու ուղարկված սպանական զօրամասը յարմար դիրք գրաւեց և գտաւ սպանված երկու զինուորների դիակները։

Թուրին.—Մինիստր-նախագահին մօտիկ մինը օրգաններին հաղորդում է, որ իտալական կառավարութիւնը տեղեկացրել է Բերլինի, Պարիզի և Լօնդոնի կաբինէտներին, թէ նա ամեն մի փոփոխութեան դէպքում, որպիսին կը կատարվի մարօկկեան հարցի լուծման ժամանակ Միջերկրական ծովի վրա, կը պահանջէ իր բաժինը։

Պարիզ.—Բերլին մեկնած Կամբօնը պէտք է Գերմանիայից պահանջէ աւելի ճշգրտօրէն որոշել մարօկկեան հարցի նկատմամբ առաջադրված պայմանները այնպիսի թիւրիմացութիւններից խուսափելու համար, որոնք կարող են խախտել երկու մեծ պետութիւնների ներդաշնակ յարաբերութիւնները։ Կամբօնը կը մատնանշէ, թէ ինչպիսի տէրրիտօրիալ զիջումներ կարող է անել Ֆրանսիան Գերմանիային Կոնգօյում։ Այդ զիջումները չափազանց խոշոր են։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը վճռել է, որ դրանից այլևս առաջ չէ կարող գնալ. հասարակական կարծիքը և պարլամենտը կը հրաժարվէին նոր զոհաբերութիւններից, որոնք համանիշ չեն Ֆրանսիայի արժանապատւութեան և շահերի հետ։ Քաղաքական շրջաններում յոյս ունեն, որ գերմանական կառավարութիւնը կը գնահատէ ֆրանսիական կառավարութեան զիջողականութիւնը, և բանակցութիւնները շուտով կաւարտվեն համաձայնութեամբ, որ այնքան ցանկալի է երկու կողմերի համար ևս։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ժողովրդի ինքնակոչ ներկայացուցիչը

Կուսապատ (Ջիվ. գաւ.), 8 օգոստոսի

Այսօր իմացայ, որ ամսիս 14-ին Շուշում կայանալու է թեմ. ժողով, որին պէտք է մասնակցեն ամբողջ գործակալութեան մասից մի-մի մարդ։ Հետաքրքրվեցի, հարցրի գիւղացոց, թէ ով է ընտրված մեր շրջանից ներկայացուցիչ։ Գիւղացիք միացին զարմացած, ասելով թէ՝ «մենք ոչ ժողովի ձայնն ենք լսել և ոչ մարդ ենք ընտրել»։ Նոյնը պատասխանեցին հարևան Հոռաթաղի և Մարդակերտի գիւղացիները։

Հաստատ իմացայ, որ մեր շրջանից արդէն ընտրված է Տիգրան Իսրաելեանը, որը գտնվում է Շուշում և սպասում է ժողովին։

Ինչ հիման վրա է պարոնն իրան անուանում մի ամբողջ շրջանի ներկայացուցիչ, քանի որ ժողովուրդը նրանից տեղեկութիւն չունի... [illegible] բաստական ժողով չէ եղել։ Մեղքը ում՞ն է։ Սա ոչ առաջինն է և ոչ վերջինը. պատահում է, որ ժողովրդի անունից հազար և մի տեսակ ընտրութիւններ են լինում, իսկ ժողովրդի մեծամասնութիւնը տեղեակ չէ լինում։ Մինչև երբ պէտք է ժողովուրդը անտարբեր գտնվի դէպի հասարակական գործերը և դէպի իր իրաւունքները։

Լուսասաղ

Անմխիթար կացութիւն

Ախալցխա, 14 օգոստոսի

Հինգերորդ տարին է, որ գաւառումս բերքը խիստ պակաս է։ Խեղճ գիւղացին իր գոյութիւնը մի կերպ պահելու համար ստիպված էր ծախել անքի լոյսի չափ սիրած իր լծկանն ու կթանը։ Բայց այս տարի դառնութեան բաժակը լցվեց արդէն։

Եթէ նախորդ տարիներում պակասը լըրացնելու համար գիւղացին ունէր հնուց պահված սև օրվայ համար պաշարը, այս տարի այն էլ չը կայ, սպառվել է։ Չէ մնացել և այն քանակութեամբ կենդանի, որ կարողանար ծախել և ապրել։ Եթէ նախորդ տարիներում երբեմն ցորենն էր պակաս լինում, երբեմն գարման, այս տարի թէ մէկը և թէ միւսը չը կայ՝ մանաւանդ դաշտային գիւղերում։ Շատ է այն ընտանիքների թիւը, որոնք ցանած սերմն անգամ չեն կարող վերցնել։ Այս տարի խմելու ջրերն անգամ խիստ պակասել, նոյն իսկ կտրվել են։

Կարծես բնութեան այս պատիժները բաւական չեն խեղճ գիւղացուն, միւս կողմից յայտնվել են աւազակային խմբեր և համարձակ կերպով մտնում գիւղացուն վնասելու։ Սրանից մի քանի օր առաջ օրը ցերեկով ծերացի 19 տարեկան Գէորգ Տիգրանեանին գիւղից կէս վերստի չափ հեռու բռնում են աւազակները և մինչև երեկոյ պահելով մի խոր ձորում՝ գիշերը տանում են անտառը, ուր չորս օր մնալուց յետոյ մի կերպ աջողվում է Գէորգին փախչել աւազակների ձեռքից։

Ախալցխացի

Կեանքը Աբասթումանում

Աբասթուման, 12 օգոստոսի

Աբասթումանի օդը և բնութիւնը հրաշալի են. ամբողջ Աբասթումանը պատած է սօսիների խիտ անտառով։ Խմելու ջուրն աղբիւրներից է, իսկ ուրիշ պիտոյքների համար գետակից կամ բակերի ջրհորներից են հոգում։ Անհրաժեշտ մթերքները թանգ չեն համեմատած կուրորտ ամարանոցների հետ. օրինակ միսը՝ տաւարինը 12 կ., ոչխարինը 15 կ., ձուն 100 հատը՝ 1 ր. 60 կ., վառիկը 15—20 կ., մեղրի փութը 30 կ., իսկ կարագի լաւ տեսակը դժուար է ճարվում, իսկ երկրորդ տեսակինը՝ 50 կ. (կարագի-

լաւ տեսակը Թիֆլիսից է ստացվում), հացի ֆունտը $3\frac{1}{2}$—$4\frac{1}{2}$ կ., մի շիշ կաթը 10—15 կ., ճաշը երկու տեսակի 15—16 ր., իսկ ամենագլխաւորը՝ սենեակը այս սէզօնին կահկարասիքով և ծառայով կարելի էր վարձել 50 րուբլուց սկսած 70—80 ր. ամբողջ սէզօնը, այն է՝ մայիսից մինչև սեպտեմբերի վերջը։ Հիւրանոցներում աւելի թանգ է. այնպէս որ՝ այն ժամանակներն, երբ տեղս վերաբնակված ախալցխացիները աբասին թուման էին դարձնում, անդառնալի կերպով անցել են, և նրանք ափսոսանքով են յիշում։

Աբասթումանի կեանքը միակերպ է. առաւօտները—բացի կիրակի օրերը—զինուորական երաժշտութիւնը ածում է պարկում, բայց շատ վատ է նուագում. երեկոները նոյն երաժշտութիւնը բօշչաներում. շաբաթը մէկ կամ երկու անգամ պարահանդէս բոտօնդայում և երբեմն պատահական ներկայացումներ. Մնացեալ ժամանակը ուտելով են զբաղված, կամ եթէ կատարեալ առողջ են՝ խմբերով գնում են զբօսանքների։ Տեղիս բօշչաներում սկսվել էր լօտօ խաղը, բայց արգելեցին։ Ընդհանրապէս կեանքը տխուր է առողջների համար, իսկ հիւանդները զբաղված են օրական 5—6 անգամ ուտելով և լաւ եղանակին կախտրբաններում պառկելով։

Տեղումս կան բժիշկներ, գլխաւորապէս ներքին հիւանդութիւնների, բայց ամենից շատ ատամնաբոյժեր. տեղումս թօքերի հիւանդութիւնը հասկացող և գովված է մի տեղական բժիշկ, որը շատ հիւանդների ասելով, առաջին այցելութեան համար պահանջում է 3 ր., որը դժգոհութիւն է առաջացնում և աւէ-կօսէների առիթ տալիս։

Ամսիս 1-ին, Երկրորդ բօշչայում կայացաւ մեծ զբօսանք՝ բազմակողմանի և հետաքրքրական ծրագրով, յօգուտ ապագայ սանատօրիայի։ Մեծ բազմութիւն կար և կազմակերպողները ամեն ջանք գործ էին դրել հետաքրքրական դարձնելու և օգտվելու յաճախող հասարակութիւնից. նիւթականի կողմից ապահովված էր և բաւարար։

Խ. Խաչատրեան

—

Կարսի կլուբը

Կարս, 13 օգոստոսի

Անհասարակ ո՞վ կարող է բացատրել կլուբների նշանակութիւնը։ Ի՞նչ կրթական հասարակական բարոյական նշանակութիւն ունի այդ հիմնարկութիւնը։ Եթէ այդ հիմնարկութիւնը փակվի, ի՞նչ բարոյական և նիւթական վնաս կը հասնի Կարսի ազգաբնակութեան։ Դպրոցը ներքևից վերևից խուզում են, հարիւրաւոր երեխաների փողոց են շպրտում, 20 տարի է 3000 անով մի եկեղեցի չեն կարողանում գլուխ բերել. [illegible] է. գրադարան-ընթերցարանը վերջին աղքատութեան մէջ նախատինք է մեզ համար. իսկ կլուբը, այդ թղթախաղի տունը, այդ ուտել-խմելու, վաճնելու, միմեանց ծեծելու, հայհոյելու, զէնքով միմեանց սպառնալու, փայտով միմեանց աչք կապտացնելու, ջահէլներին թղթախաղութեան մէջ որսալու... հիմնարկութիւնը հսկայական քայլերով ծաղկում, առաջ է գնում և պարծենում իր բազմաթիւ անդամներով, իր շքեղ կահ-կարասիներով։

Հարցնում ենք. լինո՞ւմ են դասախօսութիւններ, օգտակար խորհրդակցութիւններ, կրթական, բարոյական նշանակութիւն ունեցող ժողովներ, երեկոյթներ։ Աստուած ոչ անէ. այսպիսի մարդավարի երեկոյթներ մենք չենք տեսնում Կարսի կլուբում։ Այո՛ չուրանանք. շաբաթը մի անգամ «տուզեմնի վէչէր» է լինում և սազանդարները երգում են երբեմն այնպիսի անամօթ բառերով, որ քիչ շատ համեստութիւն ու պատիւ ճանաչողը թողնում, դահլիճից հեռանում է։ Կլուբի ընթերցարանը տեղաւորված է մի այնպիսի տեղ, որ անհնար է կարդալ ու կարդացածից բան հասկանալ։ Շատ անգամ էլ լրագիրը դուրս են թափում կօրիդօրը, որովհետև ընթերցարանում «զաւէդանէի» կայ։

Կլուբի անդամներից երկուսը կլուբի մէջ թակեցին իրար. քիչ մնաց նրանցից մէկը առանց աչքի տուն գնար։

Օգոստոսի 11-ին այդ կռւողներին պատժելու համար ընդհանուր ժողով էր։

Նախագահը ժողովը բացված համարեց և կարդաց յանցաւորների մասին կազմված արձանագրութիւնը։ Կռւողներից մէկը, որ արհեստաւոր է և կոչվում է «Ներկարար Համօ», ներկայացրել էր մի յայտարարութիւն, որի մէջ խոստովանելով իր մեղքը՝ միևնոյն ժամանակ բողոքում էր, թէ «շատ անգամ կլուբի մէջ խոշոր խայտառակութիւններ են պատահել, զէնքով միմեանց սպառնացել. ամենածանր հայհոյանքներ հասցրել իրար. ինչո՞ւ կլուբի վարչութիւնը նրանց համար ժողով չարեց, չը պատժեց։ Կլուբի օրէնքով իրաւունքից զրկված սիբիրականները իրաւունք չունեն կլուբ մտնելու, իսկ այդպիսիները կլուբի անդամ են և ժողովներում ամենքից շատ իրաւունքներ են բանեցնում»։ Այս բողոքը մնաց առանց հետեւանքի։

Գաղտնի քուէարկութեամբ հեռացրին անդամութիւնից յիշեալ 2 կռւողներին և ապացուցին փիլիսոփայի ասածը թէ՝ «Օրէնքը նման է սարդի ոստայնին, որի մէջ եթէ ընկնում են մանր ճանճեր, սարդի կերակուր են դառնում, իսկ եթէ ընկնում են մեծ-մեծ բոռեր, պատռում դուրս են գալիս»։ Կլուբի անդամավճարը տարեկան 10 ր. է, մի չնչին գումար, որ ամեն մարդ էլ ուրախութեամբ տալիս և անդամ է ընտրվում։ Հաշւից մէկը չէ սխալում. «Թող անդամները շատանան, որ կլուբը ապրի, ծաղկի, առաջ գնայ»։ Այսպէս են դատում կլուբի սիրահարները։

Արամ

—

Քառաձայն երգեցողութիւն Մանգլիսի եկեղեցում

Մանգլիս, 15 օգոստոսի

Այստեղ, երէկ, Վերափոխման օրը, հանդիսաւոր պատարագ եղաւ։ Պատարագին երգեց Բերինեանի ղեկավարութեամբ քառաձայն երգեցիկ խումբը, որը առաջին անգամն էր երգում Մանգլիսում։ Խմբի երգեցողութիւնը լսելու համար խուռն բազմութիւն էր հաւաքվել և լցրել էր թէ եկեղեցին և թէ նրա ընդարձակ բակը։ Խմբի երգեցողութիւնը գոհացուցիչ էր և ներդաշնակ։

Պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարվեց հանգուցեալ Մ. Եկմալեանի յիշատակին։ Հոգեհանգստի վերջը Բերինեանը ճառ կարդաց գովաբանելով հանգուցեալի գործունէութիւնը երաժշտական աշխարհում։ Թէ պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը և թէ ճառը ժողովրդի վրա թողեցին լաւ տպաւորութիւն։ Ժողովրդի միջից եղան շնորհակալութիւն յայտնողներ Բերինեանին։

Գոհարիկ Աթոյեան

ՄԻ ՓՈՔՐԻԿ ԷՔՍԿՈՒՐՍԻԱ

—

«Ինչ որ ունենք, չենք պահպանում,
կորցնելով լալիս ենք»։

Մտնում ես Հայաստանի Ծաղկաձորը։ Չորս կողմդ բնական գեղեցիկ տեսարաններ են. ծառեր, ծաղիկներ, լեռներ, անտառներ ու կլկլան պաղ աղբիւրներ։ Սառը ջրով լուացվում ես, աղբիւրի մօտ մի քիչ նստում։ Նայում ես շուրջդ ու հիանում ես։ Վեր ես կենում, բիւրաւոր ծաղիկներից մէկ-մէկ քաղելով, անտառի միջով քիչ-քիչ բարձրանում ես վերև, դէպի «Ալի-բէկ» կոչվող սարի գագաթը։ Ամբողջ կրծքով շնչում ես կենսարար օդը, քայլ առ քայլ կանգնում ես, չորս կողմդ ես նայում, ամեն բանով հետաքրքրվում։ Բազմատեսակ են այստեղի ծաղիկները. նոյնքան բազմատեսակ են և թիթեռնիկները։ Վերջանում են անտառները, սկսվում են լայնատարած արօտատեղեր։ Հասնում ես վերջապէս գագաթին։ Նայում ես շուրջդ. որպիսի՜ գեղեցկութիւն և որքա՜ն հրաշալիքներ։ Հարաւում դիմացդ հսկայական Մասիսն է կանգնած, արեւմուտքում՝ Արագածը, արեւելքում՝ Զանգուն ու Սեւանայ լայնատարած լիճն ես տեսնում, հիւսիսում ամպամած անվերջ սար ու ձորեր, իսկ մակերևոյթի ամբողջ տարածութեան վրա դէս ու դէն փռված մնացող բազմաթիւ գիւղեր։

Արտաքին կողմից տեսածդ ուղիղ որ մի դրախտային երկիր է... և իսկապէս ամեն կողմով սա դրախտային կը լինէր, եթէ մարդիկ ապրել գիտենային, եթէ բնութեան բարիքներից կանոնաւոր օգտվել գիտենային։

Հայեացք ես գցում անտառների վրա ու սարսափում ես. Ն[illegible] այնպէս էիր կարծում, թէ այս անտառները հսկայական ու անսահման են և ի սրտէ ուրախանում էիր. սակայն այստեղի անտառների վրա նայել անգամ չես ուզում. հոգեկան սաստիկ տանջանք ես զգում, երբ վայր ես նայում։ Անտառնե՜ր. ծեր են այստեղ անտառներ։ Մի ժամանակ, այո, երևում է, որ եղել են իսկական անտառներ, իսկ այժմ բան չէ մնացել և էլի մի տասնեակ տարի, և այս եղածն էլ բնաջինջ կը լինի։ Որքա՜ն ապերախտ են մարդիկ դէպի անտառները։ Բարձրութիւնից նայում ես ներքև և սարսափով գուշակում ես. «Այս երկիրն էլ կործանվելու է»։ Հայեացք ես գցում մերկացած սարերի վրա և ակամայ սաւառնում ես մտքով դէպի Տաւրիկեան լեռները, պատկերացնում ես քո առաջ Ղրիմի երբեմն անտառապատ, իսկ այժմ մերկացած եայլաղները, մտաբերում ես՝ թէ որքա՜ն տանջվում է Ղրիմը ջրի պակասութիւնից, թէ որպէս քայքայվում է նա բօլշէական դատաղի հեղեղներից, թէ որքա՜ն ծախսեր է անում նա ջուր ունենալու համար և որքա՜ն անտեղի գումարներ թափում է հեղեղների աւերածութեան առաջն առնելու։ Սալգիրը, Ուզանսուն և Դէրէկօյը այժմ ցամաքել են, իսկ երբեմն նրանք յորդառատ, մշտահոս օգտաւէտ գետեր էին։ Անձրևների ժամանակ նրանք բօլշէապէս կենդանութիւն են առնում, ահռելի գետեր դառնալով՝ կատաղութեամբ առաջ են վազում ու ամեն բան քարուքանդ անում և ամբողջովին ծովը թափվելով՝ բօլշէապէս էլի ցամաքում են։

Նախկին բազմաթիւ աղբիւրներից այժմ շատ քչերը միայն վազում են։

Կլիման փոխվում է... Ղրիմում դանակը ոսկորին է հասել, ուստի մարդիկ գիտակցութեան են եկել. կառավարութիւն, զեմստվօ, քաղաքային վարչութիւններ, գիւղատնտեսական ու լեռնային ընկերութիւններ միահամուռ կերպով կռիւ են մղում անտառների ոչնչացման դէմ, ամեն կերպ աշխատում են մնացած անտառները պահպանել և արհեստական նոր անտառներ աճեցնել, լաւ ըմբռնելով որ տեղացող բոլոր աւերածութիւնների պատճառը անտառների բնաջինջ լինելն է։ Ղրիմում յաճախ մասնագիտական դասախօսութիւններ են կարդացվում ընդհանրապէս անտառների նշանակութեան մասին։ Բանից դուրս է գալիս, որ կայծին ու կրակը այնքան վնաս չեն տալիս անտառներին, որքան եղջիւրաւոր անասունների նախիրները։ Ղրիմի անտառները ոչնչացել են, որովհետև սովորութիւն է եղել նախիրները անտառների մէջ արածացնել։ Նոյն այդ սովորութիւնը այժմ մնացում կայ։ Մտն ես գալիս Ալի-բէկի լանջերում, անտառների մօտով, և ամեն տեղ տեսնում ես, թէ ինչպէս տաւարը անտառի մէջ ցրված՝ ագահութեամբ կրծոտում է փոքրիկ ծառերի ու թուփերի տերևները, թէ ինչպէս նա կոխկռտում ու ոչնչացնում է ծառերի բոյսերի մատղաշ ծիլերը։ Տեղացի մօլօկանները հաշտհանքով ու միամտութեամբ իրանք են ասում, թէ առաջվայ անտառները այլ ևս չը կան։ Անտառների ոչնչացման վատ հետեւանքները այստեղ էլ արդէն նկատվում են. Թթու-աղբիւրի, Կաթն-աղբիւրի. Անուշ-աղբիւրի, Տանձ-աղբիւրի ջրերը տարէ-տարի պակասում են, հեղեղները այժմ աւելի յաճախ ու աւելի աւերիչ են լինում, կլիման զգալի կերպով դէպի վատն է փոխվում։

Եթէ այսպէս շարունակվի, Դարաչիչագը (Ծաղկաձոր) իբրև կլիմայական կուրօրտ, իբրև գեղեցիկ ամարանոց շուտ կը կորցնէ իր նշանակութիւնը, այլ ևս ամարանոց եկողներ չեն լինի, և շրջակայ գիւղական ազգաբնակութիւնը կը զրկվի կենսական մթերքներ վաճառելու մօտակայ շուկայից, և ընդհանրապէս երկիրը ամայի կը դառնայ։

Յարութիւն Խաչատրեան

Ծաղկաձոր, 12 օգոստոսի

ԲԵՐՔԸ ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

—

Կալերը Հին-Նախիջեւանի գաւառի Ջրարբի տեղերում տեղ-տեղ խսպառ վերջացել են և տեղ-տեղ էլ վերջանալու վրա են։

Բերքը սպասվածից պակաս է։ Լաւ լուրեր չեն հասնում և գաւառիս Ջրարբի և անջրդի լեռնային մասից. յարդը սակաւ է. խաղողի բերքը անցեալ տարվայ կէսը հազիւ կարող է լինել, այգիներում տեղ-տեղ «միլդիւ» հիւանդութիւն է նկատվում. կան սակաւաթիւ այգիներ, ուր մորեխը սկսել է խաղողն ուտել, ճութերը կոթից կրծել ու վայր գցել. դա արտերը ոչնչացնող մորեխը չէ, այլ նրա մանր տեսակն է։ Խոտն էլ քիչ է և անցեալի համեմատ թանգ է ծախվում. աւլոյտի հարիւր խուրձը 8—10 ր., դարմանի սայլը 5 րուբլի, հալած իւղի պութը 24 ր., պանիրը 6—8 ր., մսի ֆունտը ոչխարինը 12 կօպէկ, քաղաքային տակսայով, բայց գնում ենք 13 կօպէկով։ Տակսան մեզանում շարունակ անուանով է գոյութիւն ունենում. սա հասարակ ալիւրը Հին-Նախիջեւանում և գաւառում չափազանց թանգ է։

Բամբակի բերքը լաւ կարելի է համարել, եթէ ի նկատի չառնենք մէկ-մէկ երևացող «միլդիւ» հիւանդութեան հետքերը, որի առաջը առնվում է ծծումբ (сѣра) փչելով։ Գաւառիս բամբակը կրկնակի լաւ յատկութեան և չորս անգամ աւելի քանակութեամբ կը ստացվէր, եթէ ջրի սակաւութիւն չը զգացվէր. նկատված փաստ էր, որ ջրից զուրկ չը մնացած բամբակը միշտ լաւ յատկութիւն է ունենում, եթէ կանոնաւոր կերպով ջրվել է. սակայն շատ է այն գիւղացիների թիւը, որոնք ջրի պակասութիւն չը զգային։ Շարունակ ջրի հարցը, պակասութիւնը դամոկլեան սրի նման կախված է շինականի գլխի վրա. մանաւանդ սև ու մութը պատում է նրա սիրտը, երբ հանդիպում է ներկայ տարվայ նման երաշտ տարիների, իսկ այսօրինակ երաշտութիւններն էլ գաւառիս համար նորութիւններ չեն, այլ շարունակ նկատված երևոյթներ են։ Կարծես միջօրէական գօտու տակ ենք գտնվում. երկնքի զովարար ցողին ենք կարօտում շուրջ չորս երկար ու ձիգ ամիսներ՝ չը հաշուած մայիսից մինչև յունիսի 15-ի ցրտերը, սակայն դարձեալ առանց անձրևի, որ բացառիկ երևոյթ էր այս տարի։

Նոյնպէս բացառիկ երևոյթների շարքին կարելի է դասել ներկայ յունիսի 5-ի ձիւնը, որ պատեց մեզ հարևան Մակուի խանութեան հարաւային լեռնաշղթաները. բացառիկ էին սաստիկ փոթորիկները, որոնք ժամանակ առ ժամանակ երևան գալով ամեն ինչ տակն ու վրա էին անում, կոտրելով, դէն շպրտելով ահագին ճղներ, ծառեր, փոշու ամպեր բարձրացնելով, ժամերով մթնացնելով երկինքը, պատելով ողջ հօրիզօնը։

Մայիսի 24-ից խսպառ դադարել են անձրևները, սակայն մայիսի 20-ի փառաւոր կարկուտը երկրորդ անգամ ոչնչացրեց Թմբուլում, Նամխանայում և մի քանի այլ գիւղերում խաղողի այգիների բերքի որոշ մասը. նոյնպէս վնասվեց Հին-Նախիջեւանի և Ալիաբաթ գիւղի այգիների մի մասը։ Ցորենի բերքը անցեալ տարվայ կէսից էլ մի բան պակաս է ստացվել։ Դա կարելի է վերագրել զանազան պատճառների։

Առաջին՝ որ ձմեռս սաստիկ ցրտեր տեղի ունեցան. Ռէօմիւրի ջերմաչափը ցոյց էր տալիս —20°. և այդ ցրտերը հանեցին կամ չորացրին, արմատախիլ արեցին հացաբոյսի արմատների մի մասը։

Երկրորդ՝ մինչև յունիսի 15-ը, հակառակ այս կողմերի սովորութեան, ցրտեր էին շարունակվում, հացաբոյսերը խակ էին մնացել, հասկը չէր լցվել և, ի ցաւ գիւղացիութեան, յունիսի 15-ից յետոյ միանգամից եղանակները դէպի տաքը փոխվեցին. կարծես մի աներևոյթ զօրութիւնով Աֆրիկան իր կիզիչ արևով տեղափոխվեց Հին-Նախիջեւան. և յանկարծակի ցրտերից դէպի տաքը այդ վնասակար փոփոխութիւնը ոչ թէ չը նպաստեց հասկերի լցվելուն, այլ չորացրեց բոլոր հացաբոյսերի հասկերը, թողնելով փուտ, նիհար հատիկներ հասկերի մէջ. հասկերը դէպի երկինք էին բարձրացրել իրանց գլուխները և կարծես գութ էին հայցում, բողոք արտայայտում իրանց յանկարծակի եկած վիճակի դէմ. գիւղացիք ասում էին՝ «սիմբիլները մճիկ են հանում» (չանչ են անում)։ Յիշատակված արտասովոր փոփոխութիւնները քամիներ էլ էին առաջաց-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ*)

—o—

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԵՒ ՍԻՍ

—

Ցայտնի է, թէ Կիլիկիոյ ընտրեալ կաթողիկոս տարաբաղդ Ալէքաթճեանի վախճանումէն ետք Պոլսոյ աթոռին պատրիարք Օրմանեան սրբազան, թերևս թիւրք կառավարութեանն ևս անուղղակի համահաճութեամբ—որ ի հեճուկս Խրիմեանին ամեն ջանք կը թափէր Էջմիածնի նշանակութիւնը և ազդեցութիւնը տկարացնելու, և թիւրքահայոց հետ անոր յարաբերութեան կապը թուլցնելու—ամեն միջոցը ի գործ դրաւ իր Պոլսոյ պատրիարքութեան պաշտօնին կցել և Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան իշխանութիւնը։

Ազգին ընդդիմութիւնը՝ եղած բանբրուն կարգը վերն ի վար յեղաշրջող և ընդհանուր հայրապետութիւնը մահացու խոցող՝ այս մեքենայութիւնքը կրցաւ ի դերև հանել, և Օրմանեան սրբազան պարտաւոր եղաւ օրէնքին համաձայն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ընտրութեանը ձեռնարկել։

Եթէ ան զիջաւ ազգին հրամայական այդ պահանջին, չմոռցաւ սակայն իր պարտութիւնը, որ այնքան յոյսեր և երազներ միանգամայն կը թաղէր։ Ու չիրականացած երազին ոխը ան Կիլիկիոյ դժբաղդ կաթողիկոսութենէն առնել մտադրեց։

Անկէ վերջ Կիլիկիոյ հետ եղած խնդիրները միմիայն քաշքշուքներու արժանացան, քաշքշուքներ, որ ցարդ կը տևեն և վերջանալու ալ երևս չունին։

Օրմանեան սրբազան, այժմ մանաւանդ, անհերքելիօրէն մեր եկեղեցականութեան ամենէն կարող, վարչագէտ և հնարագէտ անձնաւորութիւնն է։ Հնարամիտ մը՝ բառին իմաստովը և թիւրքական ըմբռնողութեամբ մը։ Երկար տարիներ պաշտօնավարելով Համիդին քովն ի վեր և թափանցած թիւրք վարչութեանց խաբէական ձգձգումներուն—որ մինչև այժմ ալ կը նշանակէ խոստանալ ամեն ինչ՝ բան մը չընելու համար—սորված էր ան ալ՝ ինչպէս կառավարութիւնն իրեն՝ «ինշալլահով, մաշալլահով»՝ քաշքշել բոլոր զանոնք, որ իրեն հետ գործեր ունէին և որոնց բաղձանքներուն գոհացում տալու կարողութիւն չունէր և կամ փափաք։

Այս վերջինն էր հանդէպ Կիլիկիոյ աթոռին։ Անգամ մը, որ չյաջողեցաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոս ևս ըլլալ, այլևս ամեն հնար ի գործ դրաւ թէ կաթողիկոսութեան գործը դժուարացնելու և թէ անոր իշխանութիւնը նսեմացնելու։ «Ամենապատիւ» մակդիրը տալով Կիլիկիոյ հայրապետներուն՝ կուզէր հռչակել պարզապէս, որ կաթողիկոսութիւնը ոչինչով առաւելութիւն մը չունէր պատրիարքներէն և ընդհակառակն անոնց ենթակայ էր։

Անցեալները, երբ Գէորգ արքեպ. Երէցեան Սիսէն վերադառնալուն հոսկէ կանցնէր, առիթ ունեցայ հարցնելու ի միջի այլոց, թէ ինչո՞ւ մերժեց կիլիկեան կաթողիկոսութիւնը։

«Օրմանեան սրբազանին հետ՝ մինչև իմ Կիլիկիոյ կաթողիկոս ընտրուիլս՝ մեր յարաբերութիւնքը վերջին ծայր բարեկամական էին և գրեթէ ամեն օր զիրար կը տեսնէինք,—պատասխանեց Երէցեան սրբազանը։—Ընտրուելով կաթողիկոս, ուրեմն, ես ամեն ակնկալութիւն և վստահութիւն ունէի, որ իմ բարեկամ պատրիարքին հետ պիտի կրնայի կիլիկեան Աթոռին հետ առնչուող բոլոր խնդիրները լուծել դեռ Պոլսէն չմեկնած։

«— Գացէք դուք,—ըսաւ Օրմանեան սրբազան,—յետոյ կը կարգադրենք զանոնք անկասկած։

«— Կաւ, ըսի,—յարեց Երէցեան.—գէթ իմ ընտրութեանս ազգային դրոշմ մը տալու համար հաճեցէք ազգային ժողով գումարել և իմ ընտրութիւնս անոր հաստատութեան ներկայացնել։

«— Խառն ժողովին վաւերացումը կայ արդէն,—ըսաւ Օրմանեան սրբազան,—և այդքանը բաւական համարելու էք։ Օրերս արդարև պիտի հրաւիրեմ ազգային ժողովը, բայց ոչ թէ ձեր ընտրութիւնը վաւերացնելու համար, այլ երկամեայ շրջանը արդէն լրացուցած վարչական երկու ժողովները ընտրելու համար...։

«— Եթէ կիլիկեան ընդարձակ թեմին կաթողիկոսութիւնը և ոչ իսկ վարչական ժողովոց կարևորութիւնն ունի, այդքան նուաստացեալ պաշտօն մը և ազգէն չը ճանչցուած կրօնական իշխանութիւն մը չեմ կրնար գիտակցօրէն ընդունիլ։

«Եւ հրաժարեցայ։ Անկէ վերջ Սահակ կաթողիկոսը ընտրուեցաւ, որուն Օրմանեան սրբազան միևնոյն խոստումը ըրաւ, թէ ընդհուպ պիտի կարգադրէ առկախ խնդիրները։ Կիլիկիոյ արդի հայրապետը և ոչ իսկ ինձ վրայ բարդուած ամբաստանութիւնքն ունեցաւ իր վրան, ուստի և ազգովին սիրուած և յարգուած անձնաւորութիւն մըն է. ծեր մնացին ուրեմն ընդհուպ կարգադրութեան խնդիրները»,—վերջացուց Երէցեան սրբազանը։

Երէցեան սրբազանի դէմ ազգին դժգոհութեան պատճառներուն մօտէն գիտակ չըլլալով, բնական է, որ երբեք նպատակ չունիմ այս տողերովս իրեն պաշտպանողական մը ընել, բայց Կիլիկիոյ Աթոռին նկատմամբ կեդր. վարչութեան և պատրիարքարանին անտեղի վարմանց համար՝ իր դիտողութեանց սուր ճշմարտութիւնն հոս ուրանալը անհնարին կը դառնայ։

Օրմանեանի այս նպատակաւոր հակառակութիւնը աւելի շեշտուեցաւ և գրեթէ պարզ թշնամանքի մը ձևը առաւ Մուշեղ եպ. Սերոբեանի պատճառաւ։

Ցայտնի է, թէ Մուշեղ սրբազանը մէկն է Արմաշի առաջին ընծայարաններէն, ուրկից տեսուչն եղաւ նաև Օրմանեան սրբազան, դեռ պատրիարք չեղած։

Դեռ դպրոցէն, և անկէ վերջ ալ՝ Արմաշ, անոր դէմ երկու հատուածներ կազմուած էին աշակերտաց մէջ, որոցմէ ապագայ մի քանի կարեւոր դէմքեր ևս պիտի ելլէին։ Օրմանեանին հակառակորդ հատուածին պարագլուխն էր Մուշեղ Սերոբեան, այն ժամանակը, բնականաբար, աւելի ըեռատի, կրակոտ և եռուն։

Մուշեղին այս հակառակութիւնը գաղտնիք մը չըլլալով պատրիարք Օրմանեանին, երբ Մուշեղ գաւառաց մէջ—մասնաւորաբար Արաբկիր—իր առաջնորդական պաշտօնին մէջ բարեկամաց կարգին և անխուսափելի հակառակորդներ ունեցաւ, Օրմանեան սրբազանը չվարանեցաւ իր հռչակաւոր աշակերտը զոհ բերել զինք ամբաստանողներուն։

Տէր Սահակ կաթողիկոս, որ, ինչպէս միշտ, հոգևորականի սովէն կը նեղուէր, գնահատելով Մուշեղին յատկութիւնները, իրեն քովը հրաւիրեց զայն և իր ամենակարեւոր թեմին—Ադանա—առաջնորդութիւնը անոր վստահեցաւ։

Ուրիշ պարագայի մը տակ, երբ ունէ եպիսկոպոսական ընտրութիւն մը գրեթէ անշշմար պիտի անցնէր, ամեն միջոց գործածելով հանդերձ որ Մուշեղը եպիսկոպոս չըլլայ՝ անոր ընտրութեան պատճառով Օրմանեան սրբազան ներշնչեց աթոռին կրօնական ժողովը ծանօթ որոշումը տալու, որուն մասին գրեցինք նախորդիւ, և որ ինքնին աբատ մըն է հայ-եկեղեցւոյն։

Այս յօդուածը փակելէ առաջ, որ շատ երկարեցաւ, մէկ երկու բացատրութիւն ևս տալ աւելորդ չեմ համարիր, ուրիշներ յառաջիկային պահելով։

Նախ՝ անշուշտ ընթերցողին աչքէն չը վրիպեցաւ կաթողիկոսին այն գանգատը, որ կ'ընէ պատրիարքէն իր Պոլիս ուղևորութեան առթիւ։

Օրմանեան սրբազանը կաթողիկոսին հետ խորհրդակցութիւն չընելու համար ամեն ջանք կը թափէ զինք օր առաջ մայրաքաղաքէն հեռացնելու, սուլթանի անոր հանդէպ ցոյց տուած պատիւներուն պատճառաւ զինք ժողովրդին աչքին կասկածելի դարձնելով և իր անկեղծ ժողովրդականութիւնն ևս կառավարութեան քով կասկածելի դարձնելով։

Ունճեան Աբիկ—Արգուեան դրամաշորթ ոճրագործներուն ողբալի զոհը—կաթողիկոսը ճաշի կը հրաւիրէ յիսուն հրաւիրեալներով։ Եւ սակայն ոչ-բարեկամ անուղղակի միջամտութեամբ մը՝ կառավարութիւնը բոլորովին կը կրճատէ հրաւիրելոց թիւը և եկողներն ալ այնքան հսկողութեան տակ կառնէ, որ կաթողիկոսը սրտմտած կը փութայ մեկնիլ Պոլսէն։

Բացատրութիւն մը ևս «Ամենայն Հայոց» տանն «Մեծին» խօսքերուն համար։ Արդարև Կիլիկիոյ թեմերուն մէջ կաթողիկոսին յիշատակութիւնն է՝ «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Մեծին Տանն Կիլիկիոյ» ձևով։ Ասի հին ձև մըն է, որ ցարդ կը պահուի, և մարդս պարզապէս chicane մը փնտռել ուզելու է, այս կարգի անարժէք խնդիրներ վիճաբանութեան նիւթ ընելու համար։ Կաթողիկոսին պատասխանը բաւական պերճախօս է այդ յերիւրանքները հերքելու։

Շատերը «Ամենայն Հայոց» բառերը կը մեկնեն Կիլիկիոյ համար։ Այսինքն, Կիլիկիոյ բոլոր հայերուն։ Իրաւ է որ ասութիւնը երկդիմի է, բայց երբ ազգին լիութիւնը և նոյն իսկ միջազգային օրէնքները ամենայն հայոց կաթողիկոսին գերագահութիւնը վճռած են միանգամ ընդ միշտ, այդ անպէտք բանին քրքրումը պարզապէս անօգուտ կը դառնայ, եթէ ոչ վնասակար։

Ուրիշ փաստագրոց հրատարակութիւնը հետագային։

Մինա
Մեսրոպ

*) Տես «Մշակ» № № 173, 174 և 178.

նում. «քամին ցորենը քաշեց»—լսվում էր շարունակ գիւղացու տրտունջը։

Սակայն բերքի երրորդ պատճառն էլ վերագրվում է Նախընթաց ամառվայ չորութեան ու ջրի սակաւութեան, քանի որ խաղողի այգիները անցեալ տարի ջրից զուրկ մնալով կորցրին իրանց դիմացկունութիւնը և հետևաբար ձմեռը կիսով չափ ցրտատար եղան կամ փչացվեցին։

Հացաբոյսերի բերքի սակաւութեան մի չորրորդ պատճառն էլ համարվում է խակ հողում ցանելը, այսինքն աշնան վարածի մէջ սերմ ցցելը, այն ինչ՝ վարը պէտք է թողնել այրող արևի ճառագայթների տակ, որպէս զի հողը հասունանայ, խակ չը մնայ։ Կան գիւղեր, օրինակ՝ Նորս և այլն, որոնք ամառվայ սկզբում հողը երկու անգամ հերկելով՝ թողնում են արևի տակ և աշնանը սերմանում. դրանք ամենախիստ կերպով արգելք են դրել տոնակոխ չանելու վարած արտերը, որ և ամենայն խստութեամբ կատարվում է, պահպանվում է դրված կանոնը յօգուտ իրանց տնտեսական շահերի և ապագայ առատ բերքի։

Ա. Տէր-Ստեփանեան

Հին-Նախիջևան, 13 օգոստոսի

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

—o—

Ա. Ղազարեան ապարէզ է իջել և աշխատում է վարկաբեկ անել Օրմանեան և Կարապետ սրբազաններին։

Ղազարեան ասում է. «Սիրտ չունէր Օրմանեանը». իսկ այդ հաստատելու համար փաստ չէ բերում։ Փաստերից ամենագլխաւորը Ղազարեանի համար այն է, որ Օրմանեանը «գահին բազմած՝ շքանշաններով կուրծքը զարդարած, աղերսագրերով էր գրգռեցնում սուլթանին»։

Այն ծր պատրիարքը կարող էր 12 տարի պատրիարքութիւն արած լինել և շքանշաններ չը ստանալ։ Միթէ մեր ամենասիրած Վարժապետեան ու Իզմիրլեան պատրիարքները շքանշաններ չեն ստացել իրանց կեանքում։

Ա. Ղազարեանը ուզեցել է մի հարուածով երկու նպատակ սպանել և, այսպէս, մինչև շքանշանների մէջ մեղադրելով և կաթողիկոսին յատուկ «սիրտ» չը գտնելով միւսին էլ աշխատել է այլ բանով խայթել։

Նւ հրճվում է Ղազարեանը, որ ուժն ամավայ յղութիւնից յետոյ գտաւ վիժման միջոցը ու վիժեց. և ինչ. «Կարապետ եպիսկոպոսը գիտնականութեամբ է զբաղված «Մըշակում». Ատրպատականի կրթական գործն է հանգիստ ուսումնասիրում»։

Ահա թէ ուրտեղ է ծանրութեան կենտրոնը։ Կարապետ եպիսկոպոսը «Մշակին» է թղթակցում, այնտեղ է իր Ատրպատականի կրթական գործի ուսումնասիրութիւնները տալիս է և ոչ ուրիշ թերթի։

Ղազարեանին շատ լաւ յայտնի է, որ այդ ուսումնասիրութիւնների հետ Կարապետ սրբազանը, երբև աչալուրջ հովիւ, անտես չէ առել և վերջին խառն դրութիւնը և իր թէ բողոքներով և թէ յորդորներով աշխատել է և աշխատում է մի կերպ անվտանգ դուրս բերել իր ժողովրդին։

Լաւ իմացէք, պարոններ, որ գիտնական լուրջ մարդիկ իրանց գիտնական ուսումնասիրութիւնները միայն «Մշակում» կարող են տպել և ոչ շապիկի նման փոխող հրապարակախօսների օրգանում։

Որքան էլ «Մշակը» չէզոք մնայ, որքան էլ «Մշակը» վաղաժամ համարէ թեկնածուի անունը տալ, այնուամենայնիւ գիտակից հասարակութիւնը նրա վերջին խօսքին է սպասում։

Նա մի քանի կաթողիկոսական ընտրութիւնների ժամանակ ղեկավարել է հասարակական կարծիքը և դարձեալ պիտի ղեկավարէ, իսկ մինչ այդ՝ նա լայն կերպով կը բացէ իր էջերը այս կամ այն թեկնածուին քննադատելու համար։

Համաձայն ենք. «Ազգի պետը, նրա ներկայացուցիչը գիտնականութիւնից աւելի հայրական ցաւող սիրտ պիտի ունենայ, այն էլ իր ցեղի, իր ժողովրդի քնքուշ սիրտը». բայց ցաւում ենք, որ դուք անկարող էք հասկանալ, որ «Մշակում» Կարապետ եպիսկոպոսի գրածները պարզ հանելու նման առաջ են բերում թէ նրա գիտնականութիւնը և թէ մանաւանդ նրա «ցաւող սիրտը»։ Մէկ էլ կարդացէք այդ՝ ձեզ համար աչքի փուշ եղող յօդուածները և կը տեսնէք, թէ ինչպէս այդ «ցաւող սիրտը», որը ձեզ և ձեզպէսներին պակասում է, կարմիր թելի նման անցնում է ամեն մի տողում։

Շաւօ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Մեծ Իշխան Նիկօլայ Միխայլովիչը օգոստոսի 25-ին Կովկաս կը ժամանէ։

✦ Կովկասի Փոխարքայի պաշտօնակատար ինֆանտէրիայի գեներալ Ն. Շաւելովը վերադարձաւ Թիֆլիս Կարսի շրջանում իր կատարած պաշտօնական շրջագայութիւնից։

✦ «Кавказъ» թերթում կարդում ենք. «Երէկվայ հեռագիրներից տեղեկացանք, որ նաւաստիների գործադուլը Օդեսսայում մեծ ծաւալ է ստանում, իսկ այսօրվայ հեռագիրներից երևում են, որ յոյս կայ, թէ գործադուլը շուտով կը վերջանայ։ Օդեսսայի թերթերի ասելով, գործադուլը օգոստոսի 10-ին սկսվել է նրանից, որ Ռ. Ն. և Ա. Ընկերութեանը պատկանող «Ցեսերա» նաւի մեքենավարներն ու հնոցապանները, թւով 20 մարդ, յայտնեցին նաւային իշխանութեան, որ իրանք հետևեալ օրվայ առաւօտվանից դադարեցնելու են իրանց ծառայութիւնը նաւի վրայ, որ և ի կատար ածեցին։ Վերոյիշեալ նաւի մօտ կանգնած «Չիխաչեվ» նաւը ծառայողները, այն ժամանակ՝ երբ նաւը պիտի մեկնէր Ալեքսանդրիա և արդէն տրված էր երկրորդ ազդանշանը, նաւի բոլոր մեքենավարներն ու հնոցապանները յանկարծ թողին նաւը և հեռացան, որի պատճառով նաւի մեկնումը իր ուղևորներով աւելի քան երեք ժամով ուշացաւ, որպիսի հանգամանքը ստիպեց նաւային իշխանութեանը նոր ծառայողներ գտնել և նաւը ուղի գցել։ Սրա հետ միաժամանակ «Տիգր» նաւի մեքենավարներն ևս յայտնեցին, որ չեն կամենում աշխատանքները շարունակել։ Սկսվեց քննութիւն, որը պարզեց, որ գործադուլի պատճառը աշխատանքի ժամերի յաւելումն է և որ յիշեալ Ընկերութեան իշխանութիւնը զանազան ժամանակներում տրվող հրահանգներով աստիճանաբար աւելացրել է աշխատանքի օրը 8-ից մինչև 10 ժամ, իսկ մի քանի նաւերի վրայ նոյնիսկ հասցրել է 12 ժամի։ Բացի այդ՝ աշխատանքի ժամերից դուրս գործերի համար տրվող վարձը կըրճատվել է կրկնակի չափով, այսինքն 20 կոպէկից վերածվել է 10 կոպէկի։ Այդ պատճառով էլ յիշեալ երեք նաւերի ծառայողները ներկայացրել են պահանջ, որպէսզի բանւորական օրը հաւասարվի 9 ժամի, նորմալ աշխատանքից դուրս արվող գործերի համար տրվող վարձատրութիւնը բարձրացվի նախկին չափին, միաժամանակ պահանջելով քաղաքավարի վերաբերմունք մեխանիկների կողմից։ Վերոյիշեալ Ընկերութեան գլխաւոր գրասենեակի ներկայացուցիչները գործադուլարարներին տուին բերանացի խոստում հաստատելու 9-ժամեայ աշխատանք մեքենավարների համար, բայց նրանք երաշխիքներ պահանջեցին, որ այդ պայմանը կը տարածվի ոչ միայն իրանց, այլև բոլոր նաւերի վրայ։ «Չիխաչեվ» նաւի ծառայողները ենթարկվում են քրէական պատասխանատուութեան, որովհետև գործաթող են եղել այն ժամանակ, երբ արդէն նաւը պիտի մեկնէր, որը համաձայն օրէնքի համարվում է արդէն ծով դուրս եկած»։

✦ Թիֆլիսի ոստիկանապետը հրամայել է, որպէսզի հացթուխները պարտադիր կերպով պահեն 2-րդ և 3-րդ տեսակի հաց։

✦ Թիֆլիսի հացթուխները քաղաքիս ազգաբնակութեան գլխին դարձել են կատարեալ պատուհաս։ Էլ ինչ ասէք, որ չեն անում։ Պատճառ բռնելով, որ ալիւրը իբր թէ թանկացել է, 2-րդ և 3-րդ տեսակի հաց բոլորովին չեն թխում, իսկ առաջին տեսակի հացն էլ վաճառում են իրանց քէֆին ուզած գներով։ Այն ինչ հաստատ տեղեկութիւն կայ, որ ալիւրի գները չեն բարձրացել։ Ապացոյց, որ Բաքւում առաջին տեսակի հացը ծախվում է ֆունտը 4 կոպէկով, մինչդեռ այստեղ վաճառում են $4^1/_2$—5 կոպէկով։ Եթէ նոյնիսկ ընդունենք, որ առաջին տեսակի հացի ֆունտը ծախվի 4 կ.-ով, այնուամենայնիւ քաղաքի ազգաբնակութեան ստուարաթիւ ընչազուրկ մասը պիտի նեղվի, որովհետև այդպիսի գին տալ չէ կարող չքաւոր աշխատաւորը, մանաւանդ որ նա կերակրվում է համարեա թէ բացառապէս ցամաք հացով, հետևաբար և անհրաժեշտ է թխել նաև 2-րդ և 3-րդ տեսակի հաց, որը համեմատաբար ձեռնտու կը լինի քաղաքի չքաւոր ազգաբնակութեանը։ Անկասկած՝ Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութիւնը, որպէս հասարակութեան շահերի պաշտպան յորջորջվող, պէտք էր, որ ամեն օրինական միջոցներ դիմէր հացթուխների սանձարձակութեանը վերջ տալու և քաղաքի ազգաբնակութեան շահերը պաշտպանելու։

✦ Տեղական հասարակական գործիչները հարց են յարուցել Թիֆլիսում առևտրական պալատ հիմնելու մասին։

✦ Օգոստոսի 6-ին կայացաւ Աւճալեան ժողովրդական լսարանի դրամատիկ խմբի անդամների ընդհանուր ժողով, որը որոշեց ներկայացումները յիշեալ լսարանում սկսել օգոստոսի 30-ին։ Մտադրութիւն կայ խաղալ Օստրովսկիի, Չէխովի և այլ հեղինակների պիէսներ։

✦ Օգոստոսի 17-ին, Կախէթինսկայա փողոցի վրայ ձերբակալվեց ղալախեցի Գէորգ Գալստեանը, որը վարչական կարգով աքսորված լինելով Թիֆլիսի գեներալ-նահանգապետութեան սահմաններից՝ ինքնակամ վերադարձել էր Թիֆլիս։

✦ Միքայէլեան հիւանդանոցի խելագարանոցից ճողոպրած Տէր-Պետրոսեանի փախուստին նպաստելու համար բացի երկու ծառայողներից ձերբակալված են նաև Անդրէյ Գրիգորիևը և Պավէլ Նեստերենկօն։

✦ Օգոստոսի 17-ին, երեկոյեան ժամը 10-ին Մէյդանի հրապարակի վրայ ձերբակալվեց Արտէմ Միքայէլեանը, որը աքսորված էր գեներալ-նահանգապետութեան սահմաններից և ինքնակամ վերադարձել էր Թիֆլիս։

✦ Օգոստոսի 17-ին, Լօրիս-Մելիքօվսկայա փողոցում ձերբակալվեց Թիֆլիսի բնակիչ Նիկօլայ Վելմիչենկօն, որը 1904 թւին զինուոր տարվելով, 1905 թւին փախել էր զինուորութիւնից։ Ձերբակալվածը յանձնված է զինւորական իշխանութեանը։

ՏԵՂԵԿ. ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

✦ Զուբալովի անուան Ժողովրդական Տան կից գործող Վրաց Դրամատիկ սեկցիան, ինչպէս մենք հաղորդել էինք, իր վերջին նիստերից մէկում ռեժիսոր ընտրեց դերասան Բ. Մղվանիին։ Այժմ տեղեկանում ենք, որ նա հրաժարվել է յիշեալ պաշտօնից։ Օգոստոսի 21-ին կայանալիք ընդհանուր ժողովը կընտրէ նոր ռեժիսոր և կը կազմէ խմբի ռեպէրտուարը։

✦ Գօրու գաւառի Բվիրիսի գիւղում բացվել է փոխատու-խնայողական ընկերութիւն, իսկ Բակուրիանի գիւղում մանր վարկի ընկերութիւն։

✦ Հանգուցեալ Իլիա Ճավճավաձէի գերեզմանի վրայ մատուռ և արձան կանգնեցնելու աշխատանքները արդէն սկսված են։

✦ Մթիուլների երեք գիւղեր միջնորդութիւն են յարուցել, որպէսզի Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկ. Խորհուրդը Գօօդիրէ (?) գիւղում բանայ գիւղական և կամ շարժական դպրոց։

✦ Լոյս տեսաւ «Մօամվալի» գիւղատնտեսական շաբաթաթերթի հերթական համարը։

✦ «Մօամվալի-Ապագայ»-Բուդուշչնօստ» սպառողական ընկերութեան գրասենեակում (Елизаветинская, 176) կարելի է անդամագրվել յիշեալ ընկերութեանը՝ առ. 10—12 և երեկ. 5—7 ժամը։ Իսկ կիրակի օրերը՝ 10—12 ժամը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Օրեստ Սեօմին. «Մեծ տարեդարձ» (Орестъ-Семинъ. «Великая годовщина»).

Օրեստ Սեօմինի ներկայ գրքոյկը կազմված է Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան կից կազմված ագրարային յանձնաժողովի նիւթերի հիման վրայ։ Յիշեալ յանձնաժողովը իր վրայ էր վերցրել զեկուցում պատրաստել Անդրկովկասի՝ արևելեան (հայ-թուրքական) և արևմտեան (վրացական) հողային յարաբերութիւնների ու գիւղացիութեան իրաւական դրութեան մասին, որը պիտի հիմք ծառայի օրինագծի՝ գիւղացիական «պարտադիր յարաբերութիւնների» վերացման։

Օ. Սեօմինը, իբրև քարտուղար այդ յանձնաժողովի, օգտվել այն բոլոր հում նիւթերից և պաշտօնական զեկուցումներից կովկասեան փոխարքայութեան, որ ցոյց է տալիս՝ 1) Հողային յարաբերութիւնները և ճորտային իրաւունքի պատմութիւնը Անդրկովկասում մինչև փետրվարի 19-ի մանիֆեստը (ճորտութեան վերացման)։ 2) Մանիֆեստի գործադրութիւնը Անդրկովկասում։ 3) Լիկվիդացիայի պատմութիւնը՝ ճորտային իրաւունքի մնացորդների՝ Անդրկովկասում։

Առաջին մասում ցոյց է տրված, թէ ինչպէս ռուսական տիրապետութիւնից յետոյ ռուսական ճորտական կարգերը տարածվել են Անդրկովկասի շրջանում։ Արևելեան մասում (հայ-թուրքական), ուր ճորտական կարգերը, իբրև պատմականապէս զարգացած ինստիտուտ, միանգամից գոյութիւն չեն ունեցել։ 1846 թ. ռեսկրիպտով՝ գիւղացիութիւնը հողի հետ միասին յանձնվել է իբրև սեփականութիւն բէգերին, աղալարներին, հայ-մելիքներին, խաներին։ Եւ ինչպէս մի հեղինակ ճիշդ նկատում է, նախկին փէօդալներից ու ախոռապաններից ստեղծվում է մահմեդական հողային արիստոկրատիա։ Արևմտեան վրացական շրջանում, ուր ճորտային կարգերը միայն գոյութիւն ունէին մի քանի շրջաններում, տարածվում է ամբողջ Վրաստանում։

Այդպիսով թէ Արևելեան և թէ Արևմտեան Անդրկովկասում ստեղծվում է հողային արիստոկրատիա։ Գալով փետրվարի 19-ի մանիֆեստի գործադրութեան Անդրկովկասում, պիտի ասել, որ եթէ ներքին ռուսական նահանգներում մանիֆեստի ամբողջ գործադրութիւնը գերազանցապէս հիմնված է եղել հողատէրերի շահերի վրայ, Անդրկովկասում, ուր մանիֆեստը մի շարք կրճատումներով է գործադրվել, բացի ընդհանուր շահերից, կովկասեան հողատէրերը նաև՝ միանուագ ստացել են ահագին գումարներ ու, բացի այդ՝ մնացել են գիւղացիութեան վրայ ծանրացած մինչև այսօր «պարտադիր յարաբերութիւններ»։ Թէ մեր տեղական «ազնուատոհմ արիստոկրատիան» որպիսի օգուտներ է ունեցել այդ օպերացիաներից, կարելի է բերել օրինակ.

Թիֆլիսի և Քութայիսի ազնուականութիւնները գիւղացիների անձերի (հոգիների) ազատման համար ստացել են՝ 9,227,000 ր.։

Երրորդ բաժնում բերված է լիկվիդացիայի պատմութիւնը։

Դեռ Գոլիցինի կառավարչապետութեան ժամանակից՝ ծրագրվում է «ժամանակաւոր պարտադիր» յարաբերութիւնները վերացնել և մինչև այսօր էլ շարունակվում է։

Օ. Սեօմինի այդ ամբողջ պատմութիւնը պաշտօնական աղբիւրների հիման վրայ ցոյց է տալիս այն տենդենցները, որոնք տեղի են ունեցել կառավարչական շրջաններում, զանազան ժամանակներում, նայած թէ գիւղացիութեան մէջ որպիսի տրամադրութիւն է եղել դէպի հողային խնդիրն ու ընդհանրապէս ազատագրական շարժման ազդեցութիւնը փոխարքայութեան մշակած ծրագիրների վրայ։

Բերված է և Պետական Դումայի 34 անդամների օրինագծի ծրագիրը, «ժամանակաւոր պարտադիր» յարաբերութիւնները վերացնելու։

Օ. Սեօմինը իր քննադատութեան և լուսաբանութեան մէջ հողային խնդրի վերաբերմամբ ղեկավարվել է օրինագծի տեսակէտով, որով միայն կարելի է վերջ տալ ճորտային մնացորդներին Անդրկովկասում։

Ներկայ գրախօսականում մենք միայն թռուցիկ ծանօթութիւն տուինք ընթերցողին. սակայն ցանկալի է այդ գրքոյկի ուշադրութեամբ ընթերցումը, ուր բերված են այնքան հարուստ ու հետաքրքրական նիւթեր։ Գրքին կցված է «Տեղեկատու կովկասեան գիւղացիական հարցի գրականութեան», որը ահագին արժէք ունի, աչքի առաջ ունենալով սակաւ ու ցրված գրականութիւնը այդ խնդրի վերաբերմամբ։

Ս. Մ.

ՑԵՂԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԵՍԸ*)

(Խարկովի համալս. պրոֆ. Ա. Կ. Կրասնովի)

—

«Նոյնքան նպատակայարմար չէ և այն գործելակերպը, որով աշխատում են բռնի ույժով մոռցնել տալ լեզուն, որպէս զի սա չը պահպանէ ազգայնութիւնը, որին ուզում են ձուլել ուրիշի հետ։ Լեհացոց զաւակները, որոնց բռնութիւնով ստիպում են սովորել գերմաներէն և կամ ռուսերէն լեզուները՝ անկասկած՝ նրանք աւելի լաւ զինված են կեանքի համար, քան թէ երբ նրանց սովորեցնէին միայն լեհերէն, որովհետև լեզուի տուած օգուտը համապատասխանում է անձերի թւին, որոնց լեզուն թոյլ է տալիս հասկանալու։ Բայց փորձը չէ հաստատում այն կարծիքը, թէ լեհացին իբր բռնութեամբ ուրիշ լեզու սովորելով իր հայրենասիրութիւնը կը կորցնէ։ Կարելի էր մտածել, որ ազգայնական գրականութեան տիրապետելը՝ որն ընդունակ է ազգային հպարտութիւնը բարձրացնելու՝ կարող էր օգնել լեզուի կզղխացնող ույժին։ Բայց պէտք է չը մոռանալ, որ ամենայն ազգային գրականութիւն որն ունի որևէ արժանաւորութիւն, դառնում է միջազգային։ Եօթն քաղաքներ վիճում էին պատուի առիթով, թէ ուրն է հայրենիք Հոմերոսի։ Պարիզը Շէկսպիրին արձան է կանգնեցրած։ Հին և Նոր Կտակարանները, որոնք հաւաքածուներն են հրէական և յունական գրքերի, որոնց թագուհին տօնում էր՝ իբրև աղբիւրներ Անգլիայի մեծութեան։ Եւ այս հարստութիւնների ժառանգները հպարտ և բազդաւոր են, տեսնելով որ ուրիշները օգտվում են նրանցից և ուրիշներին էլ մասնակից են անում։ Միշտ կարելի է գտնել իսկական լեզուն ուսումնասիրողներ հաստատապէս, և ճշգրտութիւնով թարգմանել նրան ուրիշ լեզուով. և որովհետև լեզուն ժամանակի ընթացքում փոխվում է, այն պատճառով ոչ սակաւ անգամ պատահում է, որ տէքը աւելի վատ է բացատրում իսկական օրինակը, քան թէ օտարականը։ Հին կլասիկների թարգմանները ստէպ ծանօթ չեն անգամ յունաց նոր լեզուի բարբառների հետ։

«Դրա համար՝ միտք չունի արհեստական կերպով պահպանել լեզուն ոչ ազգասիրական և ոչ գիտական նպատակներով։ Ինչպէս երկաթուղիները, նոյնպէս և լեզուն են հաղորդակցութեան միջոցներ, և այն հարցը, թէ պէտք է արդեօք միթէ շատ լեզուների գոյութիւնը, դա չէ զանազանվում միւս հարցից, թէ արդեօք ամեն մի երկրի համար պէտք է մի տեսակ չափ գործածել թէ բոլոր երկիրների համար մի ընդհանուր չափ։ Այն օգուտը, որն մարդկութիւնը կարող էր ստանալ ընդհանուր լեզուի ներմուծութիւնից, կը լինէր աւելի, քան թէ այն վնասը, որը կարող էր առաջանալ ազգային լեզուի կորուստից։ Այս դէպքում, ինչպէս և չափերի միացման ժամանակ, կը կորչէր ամենաքիչ ույժ։ Մեր չափերի միութիւնները պէտք է տեղի տան՝ ուրիշ երկիրների չափերին, որոնք ունին ամենաշատ կիլոմետրների քանակութիւն՝ երկաթուղիների վերաբերմամբ. միևնոյն կերպ դատելու է, երբ հարց է բարձրացվում, թէ որ լեզուն վերջ ի վերջոյ տիրապետող լեզու է լինելու։

«Նոր լեզու հնարելը, իմ կարծիքով, ամենաանգործնական եղանակն է, որովհետև եղած լեզուներից ամեն մէկը, որը հարուստ է գրականական յիշատակներով, և որով օգտվում էին մամուլին օգուտ տալու նպատակով, տալիս է դարձուածքների և նախադասութիւնների պաշարներ, որոնց հարկ կը լինէր նորից հնարել։ Լեզուի արժանաւորութիւնը կայանում է նրա պարզութեան և հարստութեան մէջ. այս յատկութիւնները պէտք է պահպանվեն համաշխարհային լեզուից, իսկ արևմուտքի այժմեան լեզուներն այդ յատկութիւններն արդէն ունին։ Մենք արդէն ասացինք, որ գրականական աշխատութիւնների ուսումնասիրութիւնը ընդհանուր ոչինչ չունի լեզուի ուսումնասիրութեան հետ՝ գործնական նպատակների համար։ Մենք ուսումնասիրում ենք հին լեզուները, բայց կեանքի մէջ նրանցով չենք օգտվում։ Եթէ այդ լեզուները դասախօսում են և զբաղվում են նրանցով. դա այն պատճառով է, որ—ինչպէս ասում են—մարդս միայն հացով չէ կերակրվում։ Սրա համար անհիմն կը լինի, եթէ ասենք, թէ կենդանի լեզուներից մէկը ազգի մէջ չը պիտի ապրի նման նրան, ինչպէս այժմ ապրում է լատինական լեզուն։ Նրա կենսունակութիւնը հարկաւոր է սերունդին՝ ինչպէս յիշատակ նրա ծագման մասին և գնահատութեան՝ որակութեան կողմից՝ նրա յաւիտենական գրականական յիշատակների։ Իսկ եթէ նրա պահպանումը հարկաւոր է լեզուաբաններին, այս բանից չի հետևում, թէ աշխարհն պէտք է շարունակել ներկայացնել իրանից պատուանդան բաբելոնեան աշտարակի։ Ազգասիրութիւնը կարող է գտնել իրա համար արտայայտութիւն արուեստի մէջ, բայց ոչ շահագիտական բնաւորութիւն ունեցող հարցերում։ Երբ ընտրում են աշխատութեան համար գործիքներ, այն ժամանակ պէտք է ի նկատի առնվի անտեսութիւնը և արդիւնաբերութիւնը, և սրանք հարկադրում են ընտրել, իբրև մարդկութեան համար ընդհանուր լեզու, Արևմտեան Եւրոպայի երեք գլխաւոր լեզուներից մէկը։ Ցայտնի բան է, այս չի կատարվի մի անգամից։ Աշխարհը նախ պէտք է լինի երկլեզուեան, յետոյ միջազգային լեզուն պէտք է յարմարվի ընդհանուր գործածութեան համար և հետզհետէ բռնէ տեղական լեզուների տեղը»։

Միւս հաղորդագրութիւններից յիշենք Նիւեդիտի (Miss Margaret Noble) հաղորդածը՝ ժամանակակից կնոջ դրութեան մասին։ Նա դնում է արևելեան կնոջը Արևմուտքի կնոջ դէմ ու դէմ։ Առաջիններն դիմում են պատասխանելու կեանքի գաղափարին, որը հիմնված է գերդաստանական սկզբունքի վրայ։ Գերդաստանի վրայ այստեղ հիմնված է պետութիւնը։ Պասկը կարծես թէ կրօնք է, որն առանձնապէս արտայայտվում է Հնդկաստանում։ Հնդկական Ռամայանի վիպասանութեան մէջ ուղղակի ասված է. «Մենք ծնվում ենք մի անգամ, մեռնում ենք մի անգամ. մենք պարտական ենք և պսակվել մի անգամ»։ Արևմուտքի կեանքի հիմն է քաղաքացիական գաղափարը։ Հասարակութիւն, ազգ, գաւառ կամ քաղաք՝ միևնոյնն է՝ այստեղ անտես են անում գերդաստանը, հաշւի առնելով միայն իրանց անդամներին—լինեն նրանք այրմարդ կամ կինմարդ՝ միևնոյնն է—իբրև առանձին անհատներին։ Այս տեսակ կազմակերպութիւնների գլխաւոր առաքինութիւնը կազմում է հասարակական ոգին։ Նա ստեղծվում է երկրով, ընդհանուր գերդաստանով անկախ՝ արիւնակցային և գերդաստանական կապերից, որոնք ունենն այնպիսի մեծ նշանակութիւն հասարակութիւնների կազմութեան ժամանակ Արևելքում։ Այժմ նմանապէս Արևելքի կանայք սկսում են դիմել այս գաղափարին, մինչդեռ, ուրեմն, Արևմուտքի կանայք իրանց կարգին կը գտնեն բաղդ՝ գոհանալով առաջինների աղբիւրի մօտ՝ և կը հանեն սրանից գերդաստանական սրբութեան նորոգված զգացմունքը և պսակի անմերձենալիութիւնը։

Տեղի պակասութիւնը թոյլ է տալիս մեզ յիշել միայն Նիւ-Եօրկի պրոֆեսորի՝ Բօասի զեկուցումների մասին, որոնք ցոյց են տալիս թէ՝ Ամերիկա գաղթող զանազան գաղթականները մարմնապէս փոխվում են այնքան աւելի, որքան աւելի ժամանակ նրանք մնում են այս երկրի մէջ, և՝ օրինակի համար՝ այս փոփոխութիւնները աւելի ուժեղ են Նոր-Աշխարհումս ծնվածների մօտ, քան թէ Եւրոպայից գաղթածներին։ Այս երևոյթը նկատվում է զանազան ազգութիւնների մօտ, և նա՝ կապված ուրիշ հանգամանքների հետ՝ պրոֆեսորին բերում է այն եզրակացութեան, որ ֆիզիքական մարդկային նշանները մշտական չեն և թէ նրանք արտաքին ազդեցութիւններից կարող են փոխվել։

Միևնոյն հետևանքի հասնում է՝ հոգեկան յատկութիւնների վերաբերմամբ՝ յայտնի Մայերսը (Լօնդօն)։ Նա պնդում է, որ եւրոպայի գիւղացոց մեծամասնութեան մտաւորական յատկութիւնները նոյնն են, ինչպէս նախնական ազգերինը։ Այս երկու դասակարգերի մարդկանց տարբերութիւնները պայմանաւորվում են միջավայրի տարբերութիւններով և անհատական փոփոխականութիւնով, և դրա համար բոլոր նախնական ազգերը՝ դրված լինելով հարկաւոր հանգամանքի մէջ՝ ընդունակ են առաջադիմական զարգացման։

Յիշենք դեռ պրոֆեսոր Ֆինօի հաղորդածը, որով նա՝ թւանշանները ձեռքում՝ ցոյց է տալիս, որ զանազան ցեղերի խառնուրդները, չը նայելով այն նախապաշարման, որը գոյութիւն ունի նրանցից մի քանիսի դէմ, թէ աւելի պտղաբեր են, թէ աւելի ընդունակ, և աչքը հանգամանքներում ամենայն կողմից աւելի բարձր, քան թէ՝ այսպէս ասած՝ մաքուր ցեղերը։ Այս վերաբերում է ոչ միայն սպիտակներին, այլ մետիսներին, մուլատներին և ուրիշ խառնուրդների, որոնք առաջացել են գունաւոր ցեղերից։

Թարգմ. Արապ. ք. Սամուէլեան

(«Южн. Кр.»)

(Կը շարունակվի)

*) Տես «Մշակ» № 178.

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1) Բէն-Հուր, վէպ քրիստոնէութեան առաջին օրերից, Lewis Wallace-ի, Թարգմ. Տիրայր վարդապետի, Թիֆլիս, 1911 Թ., էջ 415, գ. 1 ր.: 2) Աւետիս Ղուկասեան և նրա կտակը, Գիւտ Աղանեան ա.-ք.-ի, Թիֆլիս, 1911 Թ., էջ 56, գ. 25 կ.: 3) Ցուցարձան ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի մահարձանին բացման առթիւ, Կահիրէ, 1911 Թ., էջ 46, գ. 1 ֆր.: 4) Նրուանդ վարդապետ Տէր-Մինասեանի պատասխանը, Եղիա վ. Հասան-Ջալալեանի, Թիֆլիս, էջ 66. 5) Московс. городск. народ. университетъ имени А. К. Шанявскаго. 1911—1912 академический годъ. (годъ 4-й) Москва, 1911 Թ., էջ 36. 6) Գրացուցակ Ցովհ. Գըլճեան գրատան (հրատարակիչ-գրավաճառ), Կ. Պոլիս, 1911 Թ., էջ 64. 7) «Լումայ» ամսագրի № 1—2-ը (յուլիս-օգոստոս), Թիֆլիս, 1911 Թ.:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաթում, 1 յունիսի *)

Կարդացի իր ժամանակին «Մշակի» № 75-ում Արաքսիա Դանիէլեանի նամակը խմբագրութեան ուղղված՝ ի պատասխան Մարի նամակի («Մշակ» № 39, «Տեղեկութիւն գաւառից» բաժին), որի մէջ հրապարակ էր բերված նրա այրապանութեան մէջ միզադրված լինելը:

Նա իր նամակում շօշափել էր իմ անունը անհեթեթ և այլանդակ գրպարտու- [illegible]

[illegible] ...նի հետևեալ խօսքերը. «Մեր գործը փակված էր դատաստանական կարգով. այժմ հասարակութիւնը ոտքի է կանգնել և պահանջում է վերաքննութիւն, եթէ Ցովսէփ Չֆէնդին անաբեկենք, հասարակութիւնը կը վախենայ և կը նստի վար»:

Եւ դեռ նա, Արաքսիա Դանիէլեանը, իր վերոյիշեալ նամակում յաւակնում էր խօսել իր անմեղութիւնից և արհամարհանքով առաջ էր բերում իբրև թէ նոր երևան եկած ինչ-որ անհիմն շշուկներ իր մասին, որոնց բնաւ կարևորութիւն էլ իբր չէր տալիս, վերագրելով իմ կողմից իբրև թէ թշնամութեան, և ուզում էր այդ եղանակով թող փչել Բաթումից դուրս եղող հասարակութեան աչքին և յայտնում էր իր վստահութիւնը, որ արդարադատութիւնը շուտով պիտի ճանաչէ վերջնականապէս իր անմեղութիւնը:

Դատարանում 1910 թ. յունվարի 28-ին տեղի ունեցան յիշեալ գործի դադարեցումից յետոյ, Արաքսիա Դանիէլեանն և Համբ. Բալասանեանն իրանց անհատական կեանքով աննշմարելիս վրդովեցին հասարակութեան խղճմտանքը և այնքան առաջ գնացին, որ խղճի խայթից՝ սկսեցին խօսել իրանց գիտեցածների մասին այն վկաները, որոնք առ ահի կամ առ գթութեան լռել էին հարցաքննութեան ժամանակ: Բացվեց ոճրագործութեան գաղտնիքը, փաստերը դարձան հասարակութեան սեպհականութիւն, այնպէս որ ամենից զգուշաւոր դատողներն իսկ ստիպված եղան խոնարհվել փաստերի ցուցմունքի առջև և հաստատել նրանց անպայման մեղապարտութիւնը: Բայց նրանք արհամարհելով արհամարհում էին հասարակութիւնը և ամեն օր նոր վիրաւորանքով խոցոտում էին նրա ինքնասիրութիւնը և խղճմտանքը, այնպէս որ հասարակութիւնը սկսեց նայել նրանց վրա որպէս մի հասարակական չարիքի վրա և խորհեցաւ մէջտեղից վերացնել այդ չարիքը:

Ահա այսպէս՝ հասարակութեան միահամուռ ցանկութիւնով է, որ տեղի ունեցաւ վերաքննութեան դիմումը Թիֆլիսի վճռաբեկ ատեանին: Հասարակութեան խնդրանօք ամփոփելով ամենքին արդէն ծանօթ դարձած փաստերը ու աւելի մօտից ուսումնասիրելով այդ փաստերը՝ ես կազմեցի այդ խնդրագիրը և յանձնեցի հասարակութեան: Հասարակութիւնը ինքը թարգմանել տուեց ռուսերէն լեզուի՝ գրած հայերէն լեզուով բնագիրը: Այդ թարգմանութեան մասնակցել է, ինչպէս երևում է ռուսերէնի սևագրին վրա գոյութիւն ունեցող սրբագրութիւնների ձեռքից, տեղական հայ ինտելիգենցիայի առաջաւոր ույժը: Իսկ ստորագրողները բաղկացած են ամեն ազգի և ամեն դասակարգի անհատներից, որոնց մէջ կան փաստաբան, գործարանատէր ինտելիգենտ, վաճառական, կալուածատէր, արհեստաւոր և այլն և այլն. և ինչ որ ամենից աւելի աչքի ընկնող հանգամանք է, կայ նրանց մէջ նաև Արաքսիա Դանիէլեանի մի հարազատի էլ ստորագրութիւնը, բայց չը կայ իմ ստորագրութիւնը, ինչ որ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, քանի որ սկսած այն օրից (յուլիս 1909 թ.), երբ նրանք տեսան իմ մէջս էլ գոյանալ նրանց մեղապարտութեան հաւատքը, աչքի առաջ ունենալով իմ յայտնապէս ցոյց տուած զգուանքը, հանգուցեալի հետ իմ ունեցած սերտ բարեկամութեան հանգամանքը և գուցէ նաև հաշւի առնելով իմ անհատական ընդունակութիւններս, վախենալով ինձանից՝ նրանք սկսեցին ամեն կերպ աշխատել ինձ հետ թշնամութիւն առաջացնելու՝ գալն մատնանշելու համար մի այսպիսի պատահականութեան հանդէպ: Ցանդգնութեան խօլականութիւնը արգելած էր իրանց՝ մտածելու, որ արդարադատութիւնը նկատի կառնէ միայն ներկայացված փաստերը և ոչ թէ այդ փաստերը ներկայացնողներին, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս պատահեց այժմ, որ արդարադատութիւնը բանտարկեց իրան՝ հիմնվելով գոյութիւն ունեցող և ապացուցված փաստերի վրա, առանց իսկ ուշադրութիւն դարձնելու այն ընդարձակ գրպարտութեան վրա, որ նա ներկայացրել էր դատաստանական իշխանութեանը այս անգամ վերաքննութեան առիթով և որի մէջ մեր հասարակութեան անդամներից շատերի դէմ՝ որոնք գործնականապէս հետապնդած էին վերաքննութեան գործին՝ մտացածին գրպարտութիւններ յօրինելով յայտարարած էր նրանց որպէս իրան թշնամիներ:

Մտածում եմ շատ անգամ, որ Արաքսիա Դանիէլեանը իր այնքան հնարագիւտ խելքովը և ճարպիկութիւնովը հանդերձ՝ այսքան կոպիտ կերպով ծուղակն ընկնելուն մէջ նա անպատճառ առաջնորդված լինելու է արդարութեան վրէժխնդիր մատով, որ շուարեցնող մոլար ճանապարհներով տարաւ և յանձնեց նրան իր դատաւորների ձեռքը:

Մեզ մնում է միայն խոնարհվել ճշմարտութեան և արդարութեան յաղթանակի առջև և որպէս մարդ՝ կարեկցել, որ նրանք իրանց ստեղծուածքում չունեցան ուղեղի մի այնպիսի կազմ, որից բղխէր իրանց կրքերը զսպելու չափ բարոյական ույժ և կամքի կորով: Ցովս. Միքայէլեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Եփրեմը իր զինակից Սամադխանին մի հեռագիր է ուղարկել, հարցնելով թէ իրաւ է, որ նա անցել է հակասահմանադրականների կողմը: Սամադ-խանը պատասխանել է, որ Մահմէդ-Ալիի ժամանումից յետոյ ինքը պիտի ծառայէ նրան, որովհետև նա է կրօնի միակ պաշտպանը, քանի որ կռւում է անկրօն սահմանադրականների դէմ:

— Ջէյգամ-ուս-Սալթանէի առաջապահ զօրամասը, թւով 50 հոգի, որ բաղկացած էր բացառապէս բախտիարներից, ջարդ է կրել Արշադ-ուդ-Դօվլէի զօրքերից Դեխնամակի մօտերքում:

— Վերջին տեղեկութիւններին նայած, Մահմէդ-Ալին և Սալար-ուդ-Դօվլէն աճապարանքով առաջ են խաղացել դէպի Ղազվին: Այնտեղ են մեկնել նաև կամաւորները: Ենթադրում են, որ այնտեղ կռիւը վճռական նշանակութիւն պիտի ունենայ: Եթէ յետադիմականները կարողանան վերցնել Ղազվինը, այն դէպքում Թէհրանը կը մնայ կտրված:

— Լիսաբոնում լուրեր են պտտում, որ Լօնդոնի մաքսատան ծառայողները բռնել են մի նաւ, որը լի է եղել թնդանօթներով և պատերազմական այլ պարագաներով: Ասում են, որ նաւը ուղարկվելիս է եղել նախկին արքայ Մանուէլի կուսակիցներին: Այժմ հաւատացնում են, որ այդ նաւը 2 շաբաթ առաջ կարողացել է աննկատելի կերպով ծով դուրս գալ և անհետանալ:

— Ֆրանսիայի պատգամաւորների պալատում արտաքին գործերի մինիստրին ուղղված է հետևեալ հարցապնդումը, որը բառացի կերպով այս է ասում. «Մեր ազդեցութիւնից Պարսկաստանի վրա այլևս ինչ մնաց ռուսգերմանական համաձայնութիւնից յետոյ»:

— Վերջերս Պարիզի Լուվր կոչված մուզէումից գողացվեց «Ջիօկօնդա» նկարը, որպիսի փաստը մեծ իրարանցման մէջ դրեց ֆրանսիական կառավարութիւնը և հասարակական բոլոր խաւերը, մանաւանդ որ յափշտակիչները չը գտնվեցին: Այժմ հաղորդում են, որ Բորդօյում կասկածով ձերբակալված են երկու երիտասարդ գերմանացիներ, որոնցից մէկը ուսանող է, իսկ միւսը դերձակ: Պարիզում լուրեր են պտտում, որ այժմ գողացված է ոչ թէ «Ջիօկօնդայի» իսկական պատկերը, այլ նրա պատճէնը: Իսկականը գողացվել է դեռ անցեալ տարի: Հաւատացնում են, որ իսկականը գտնվում է ամերիկացի միլիարդեր Վանդերբիլդի մօտ: Այս յափշտակութեան հետևանքով Լուվրի մուզէումի վերատեսուչը այս օրերս կարձակվի պաշտօնից: Կարձակվեն նաև նոյն տեղի մի շարք բարձր ու ստորին ծառայողները:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

17 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Ժող. լուս. մինիստրը հրահանգագրով տեղեկացրեց ուսումնարանական շրջանների հոգաբարձուներին, թէ չը նայած այն հանգամանքին, որ ժող. լուս. մինիստրութիւնը լիովին համակրում է տարրական դպրոցների ուսուցիչների մանր վարկի գործին մասնակցելուն, մինիստրութիւնը հարկադրված է մատնանշել, որ այդ մասնակցութիւնը չը պէտք է կատարվի ի վնաս ուսուցիչների անմիջական պարտականութիւնների: Եթէ նկատվի, որ ուսուցիչն անկարող է իր դպրոցական պարապմունքների հետ միաժամանակ մասնակցութիւն ունենալ վարկային գործի մէջ, այն ժամանակ նրա իշխանաւորները պահանջելու են նրանից թողնել վարկային հաստատութեան մէջ ունեցած պաշտօնը:

Ժող. լուս. մինիստրութիւնը իրաւունք տուեց եկեղեցա-ծխական դպրոցի ուսուցիչ-ուսուցչուհի կոչում ունեցողներին պաշտօններ ստանձնել ժող. լուս. մինիստրութեան տարրական դպրոցներում առանց քննութեան:

Գրաւվեց «Совр. Міръ»-ի չորրորդ համարը. խմբագիր Իորդանսկին ենթարկվում է պատասխանատուութեան 1034-րդ յօդուածով:

Պետերհօֆի և Օրանիէնբաումի միջև տեղի ունեցած գնացքների ընդհարման ժամանակ ջարդվեցին վեց վագոններ. լուրջ կերպով վնասվեցին երեք մարդ. թեթև՝ տասն հոգի:

ՌԵՎԷԼ: Ծովի վրա ուժեղ փոթորիկ է:

ՈՒՐԱԼՍԿ: Ժանտախտի նոր հիւանդութիւններ Կիրգիզի անապատում չը կան:

ՎԻԵՆՆԱ: Պետր և Միխուշկովիչ օդաչուները մեկնեցին Պետերբուրգ:

ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿ: Տեղեկութիւններ առնվեցին, որ Կամչատկայում մեծ քանակութեամբ ձուկ են որսացել:

ՏՕԿԻՕ: Օսակայում խոլերայով հիւանդացան վեց, մեռան երկու հոգի:

ՕԴԵՍՍԱ: Քաղաքապետը յայտարարում է, որ ամենակտրուկ միջոցներ ձեռք կառնէ գործադուլին վերջ տալու:

ՆԻԿՕԼԱԵՎ: Խոլերայով հիւանդացաւ մէկը:

Համաճարակի սկզբից խոլերայով հիւանդացել են 1430, մեռել են 750 հոգի:

ՆՕՎՕՐՕՍԻՅՍԿ: Նորից հիւանդացան 2 զինւոր խոլերայով:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր.- Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.: Պօստաւոր № 4 գնացքը՝ 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 8 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 3 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ. 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր.՝ Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.: Խառն գնացքը՝ IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստաւոր № 74/75՝ 1 ժ. գիշ. Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար. 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երևան մտնելու): Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղևորվում է Երևան 6 ժ. 11 ր. երեկ. և հասնում է Երևան 6 ժ. 54 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 2 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 46 ր. գիշերվայ: Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 5 ժ. 48 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 1 ժ. գիշերվայ, Ալէքսանդրօպօլ՝ 4 ժ. 34 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 9 ժ. 45 ր. առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 10 ր. ցերեկվայ և սրանից գինը այլևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ արագ № 1 գնացքը՝ 11 ժ. 8 ր. գիշ., Միխայլովօ է հասնում 2 ժ. 10 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 43 ր. առաւօտ: Պօստաւոր № 3 գնացքը՝ 10 ժ. 47 ր. առ., Միխայլովօ է հասնում 3 ժ. ցերեկվայ, Բաթում 12 ժ. 35 ր. գիշ.: Մարդատար № 5 գնացքը՝ 5 ժ. 15 ր. երեկ., Միխայլովօ է հասնում 9 ժ. 27 ր., երեկ., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով ըստ հարկի կարևորութեան 10 ժ. 3 ր. երեկ., Միխայլովօ է հասնում 4 ժ. 41 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 4 ր. երեկոյեան:

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 7/8 գնացքը՝ 8 ժ. 18 ր. առաւօտ., Խօրի է հասնում 10 ժ. 52 ր. առ., Բորժոմ՝ 1 ժ. 38 ր. ցերեկ.: Մարդատար № 9/10 գնացքը՝ 3 ժ. ցերեկ., Խօրի է հասնում 5 ժ. 34 ր. երեկ., Բորժոմ՝ 8 ժ. 28 ր. երեկոյեան:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 4 ժ. 25 ր. ցերեկ.: Պօստաւոր № 3 գնացքը՝ 9 ժ. 52 ր. առ.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 24 ր. երեկ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով՝ 9 ժ. 5 ր. երեկ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստաւոր № 72/73 գնացքը՝ 7 ժ. 38 առաւօտ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 1 ժ. 26 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան: Պօստաւոր № 4 գնացքը՝ 11 ժ. 40 ր. գիշ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 54 ցերեկ. Խառն գնացքը IV կարգի վագօններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ Մարդատար № 9/10 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 7/8 գնացքը՝ 7 ժ. 18 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքներով (№ 2՝ Թիֆլիսից Բագու՝ և № 1 Բագու-Թիֆլիս) առանց վագօնը փոփոխելու կարելի է հաղորդակցել Թիֆլիս-Բագու-Ռօստով, միայն վճարելով պլացկարտի գինը:

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզասեռական, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւնների:
Ընդունում է հիւանդներին՝
Առաւօտեան ժամը 12-1-ը, երեկ. ժամը 6—8-ը:
Կիրակի օրերը՝ միայն ժամը 12—1-ը:
Կուկիա, Սեմէնօվսկայա փողոց, № 16.
Տէլէֆօն № 40.
(ե.ու.կ.) 220. 100—62

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ղարաբաղի թեմի ՀԱՅՈՑ ԵԿ.-ԾԽ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ համար հարկաւոր են միջնակարգ կրթութեամբ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ և ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻՆԵՐ
Ցանկացողներն իրանց ուղման վկայականները կամ վաւերացված պատճէնները և ծառայութեան ցուցակները թող շտապեն ուղարկել հետևեալ հասցէով. Шуша. Архимандриту Завену.
(ա. օ.) 792. 3—3

Ախալցխայի ԵՂԻՍԱԲԵԹԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԻ
ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ ԿԱԶՄՎԱԾ Է
Պատասխան չը ստացողներն ԱԶԱՏ ԵՆ.
Նախագահ հոգաբարձական ժողովի Պօղոս Մակարեան
Քարտուղար՝ Ս. Ադամեան
(ա. օ.) 794. 3—3

ԻՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ
ԿՐՕՆԻ
հետևեալ դասագրքերը.
Աշակերտաց համար

			Գինը	Զեղչ
1) Դաստիարակ կրօնի	Ա.	տարի	25	25%
2) » »	Բ.	»	20	
3) » »	Գ.	»	25	
4) » »	Դ.	»	25	
5) Նոր-ուխտ	Ե.	»	45	
6) Գործք առաքելոց	Զ.	»	45	
7) Հին-ուխտ	.	.	50	

Ուսուցչաց համար

		Գինը	Զեղչ
8) Մեթօդիկա	Հին Ուխտի	1—65	35%
9) »	Նոր-Ուխտի	2— 5	
10) Ուսուց. քրիստ. կրօնի	Դ.	1—50	
11) » » »	Ե.	—50	

Կարելի է դիմել
1) Ինձ (Бебутовская ул. № 20).
2) «Գիր» և միւս հայ գրավաճառներին:
Սահակ ա.-ք. Սահակեանց
(ե.ու.) 786. 10—3

Մի ընտանիքում
ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ ԵՒ ՊԱՀՎՈՒՄ
Նախլեբնիկներ
Ձեռնտու պայմաններով
Հասցէն՝ Թիֆլիս, Վօզօվօզնայա Նրբափողոց, № 3, տուն Արզումեանի:
(ա.օ.) 802. 2—2

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ
ՃԵՄԱՐԱՆԱԻԱՐՏ
և
ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒՀԻ-ՎԱՐԺՈՒՀԻ
ՈՐՈՆՈՒՄ ԵՆ ՊԱՇՏՕՆ
ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ
Պայմանների մասին դիմել «Մշակի» գրասենեակին:
(չ. ու. կ.) 778. 8—5

ԱԿՑԻՈՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՕՐԱՏՕՐԻԱ."
(Հիմնված 1860 թ.)
Իզմայլովսկի պր., № 27.
ՈՍԿԷ ՄԷԴԱԼ, ՊԱՐԻԶ 1900 Թ.
Օ-ԴԷ-ԿՕԼՕՆ ԿՐԿՆԱԿԻ
Օ-ԴԷ-ԿՕԼՕՆ ԵՌԱԿԻ
Օ-ԴԷ-ԿՕԼՕՆ № 4 (ԷԿՍՏՐԱԿՏ)
Առաջինը ըստ յատկութեան: Ծախվում է ամենուրեք:

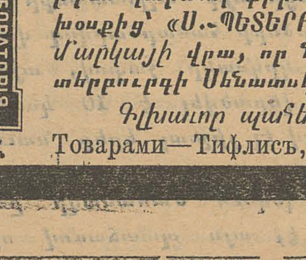

«Ս.-Պետերբուրգի Քիմիական Լաբօրատօրիա» Ընկ. խնդրում է, ի նկատի ունենալով կրկնվող կեղծիքները, առանձին ուշադրութիւն դարձնել ֆիրմայի անուան վրա, որ բաղկացած է միայն երեք խօսքից՝ «Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՕՐԱՏՕՐԻԱ», և Ընկ. մարկայի վրա, որ ներկայացնում է ՊԵՏՐՈՍ ՄԵԾԻ արձանը՝ Պետերբուրգի Սենատսկի հրապարակում:
Գլխաւոր պահեստը. Кавказское Т-во Торговли Аптекарскими Товарами—Тифлисъ, Баку, Батумъ.
520. 8—4

Առևտրի և Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրինութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/4. Տէլէֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն:
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում՝ են ատտեստատներ:
Գործնական զբաղմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster. Comptoir-ում: Նիւթերն աւանդվում են բէզալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանօնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումը). բ) ոչ պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) ստենոգրութիւն. 3) դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և այլ.) և 4) առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Զբաղմունքները կատարվում են և զատ-զատ: Բացվում է կանանց յատուկ բաժանմունք: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքների սկիզբը սեպտ. 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը սեպտ. 1-ից առ. 10—12 և եր. 4—7 ժամը: Ծրագիրը և կանօնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքերում:
(չ.ու.կ.) 738. 0—11 Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ

Լոյս տեսաւ
ԱՐՇԱԿ ՉԻԼԻՆԳԱՐԵԱՆԻ, ՏԻԳՐԱՆ ՌԱՇՄԱՃԵԱՆԻ և ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
կազմած հայոց լեզուի դասագիրք
ԴԱՍԸՆԿԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ	երկրորդ տիպ (բարեփոխված)	. .	40 կոպ.
ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ	երկրորդ տիպ	» . .	50 կոպ.
ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ	. . . .		60 կոպ.

ԴԱՍԸՆԿԵՐ Ա. և Բ. տարի բարեփոխված ու ճոխացված են գունաւոր պատկերներով, յօդուածներով և ձեռագիր վարժութիւններով: Գ. տարին ևս ունի արտագրութեան համար ձեռագիր յօդուածներ՝ ուղղագրական որոշ կանօնների և գեղագրութեան նկատառմամբ:
Պահեստը «Գուտտենբերգ» գրախանութում (Թիֆլիս)
Գումարով առնողներին զեղչ 20%:
Ցանկացողները դիմեն Тифлисъ, Книжный магазинъ «Гуттенбергъ».
(չ. ու.) 787. 5—2